

Slavko Alojz Kramar

SLOVENSKI IZGNANCI V NEODVISNI DRŽAVI HRVAŠKI

## SLOVENSKI IZGNANCI V NEODVISNI DRŽAVI HRVAŠKI

Avtor: Alojz Slavko Kramar

Recenzija: Jože Križančič

Lektura: Matejka Tirgušek

Za založnika: Darko Šonc

Oblikovanje in prelom: Josipa Glavaš

Založnik: Svet slovenske narodne manjšine Mesta Zagreb

Na naslovnici je grafika taborišča, ki jo je narisal akademski slikar Jože Rebernak (1924–2008), izgnanec, ki je bil tudi član Krajevne organizacije Društva izgnancev Slovenije, Zagreb.

Tisk: Intergrafika TTŽ, d. o. o., Bistranska 19, Zagreb

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000935869.

ISBN: 978-953-57783-4-9



**Slavko Alojz Kramar**

**SLOVENSKI IZGNANCI V  
NEODVISNI DRŽAVI HRVAŠKI**



## KNJIGI NA POT

Minilo je sedemdeset let, odkar se je končalo trpljenje slovenskega naroda, ki je štiri leta ječalo pod okupatorskim škornjem tretjega rajha in njegovih somišljenikov.

Razkosanje slovenskega ozemlja je bil začetek rodomora za naš narod, ki se je nadaljeval s prisilnim izgonom ljudi iz njihovih domov. Zadnja prenočišča izgnancem na slovenskih tleh so bila v zbirnih centrih v mariborski vojašnici, na gradu Borl in v največjem, v brestaniških hlevih. Iz teh centrov so ljudi kot živino transportirali v različne konce Evrope, tudi na ozemlje Neodvisne države Hrvaške.

Tu za Slovence  
zadnja je bila nočitev.  
Pogini, mrčes.  
Na svoji zemlji  
več bivati ne smeš.

Neodvisna država Hrvaška in Paveličeva oblast sta jih nameščali v različna taborišča. Pogoji v teh taboriščih so bili izjemno slabi, saj jim z namenom, da bi čim prej umrlo čim več izgnancev, niso zagotavljali niti osnovne prehrane. Mnogo izgnancev je preživelo zgolj zaradi humanega odnosa tamkajšnjega prebivalstva, ki je nesrečnikom odprlo svoje domove in jim pomagalo v boju za življenje.

Ura ena v stolpu je odbila,  
lokomotiva vagone polne premaknila.  
Adijo, domovina in vas domača.  
Zaman solza je oči zalila.

Pričujoča knjiga Slavka Alojza Kramarja, ki danes živi v Zagrebu, kjer prizadevno ohranja spomin na kalvarijo slovenskih izgnancev, je za nas, izgnance, izjemnega pomena. V številnih hrvaških in slovenskih arhivih ter

v že objavljeni literaturi s to tematiko je temeljito raziskal pot slovenskih izgnancev ter nazorno in natančno dokumentiral njihovo usodo na Hrvaškem.

Pričujoča publikacija je še en dokument, ki dokazuje kruto zgodovino slovenskih izgnancev. Danes, ko vstopam v devetdeseto leto svojega življenja, je spomin na moje izgnanstvo v Nemčiji še vedno živ in moje življenje je z njim zaznamovano. Vesel sem, da bomo z Alojzovim zapisom ohranili tudi ta del usode slovenskih izgnancev. Našim potomcem bo v opomin, da moramo narodovo usodno preteklost negovati, varovati in braniti ter si prizadevati, da se nikoli več ne bi ponovilo kaj podobnega.

Zgodovine si narod ne more izbrati.  
Takšno, kot jo moral je prestati,  
takšno mora spoštovati.  
Če komu to ni briga,  
je v očeh  
tema  
in v srcu  
zima.

Jože Križančič  
Na Ptuju, oktobra 2015

## UVODNA BESEDA

Moje otroštvo v Mariboru se ni v ničemer ločevalo od otroštva otrok, ki so se rodili v tridesetih letih dvajsetega stoletja. Oče Martin je za družino skrbel kot zidarski poslovođa, mama Marija je doma skrbela za pet otrok, mojega starejšega brata ter poleg mene še za tri mlajše brate. Dela ni nikoli zmanjkalo, zemlje je bilo dovolj za preživetje družine, ob hiši pa je zrasla tudi mizarska delavnica, v kateri je oče sam izdelal stavbno pohištvo za družinsko hišo. Zanimalo ga je vse, bil je celo med prvimi Mariborčani s svojim motorjem, mislim, da sem žilico za tehniko podedoval po njem.

Življenje se nam je postavilo na glavo v noči s 17. julija na 18. julij 1941, ko smo morali na vrat na nos zapustiti dom. Dve uri smo imeli časa, da smo v cule spravili svoja dotedanja življenja, nekaj oblek in hrano, posodje. Mama je ob sebi zbrala svoje glavice, najmlajši je imel komaj dve leti, sam sem bil star sedem let. Oče je že prej slutil, da se nam ne bo pisalo nič dobrega, saj ni hotel podpisati pristopne izjave k Hitlerjevi mladini (Hitlerjugend) in se učiti nemščine. Na tovornjaku so nas iz Tezna odpeljali v meljsko vojašnico Maribor, kjer smo preostanek noči v strahu bolj kot v spanju prebili na hodniku. Naslednji dan so nas od tam odpeljali v zbirno taborišče Slavonska Požega. Ko je bila tam zbrana cela družina po očetovi strani, so nas pregnali v Dvor na Uni v Bosni in nas porazdelili po srbskih hišah. Začela se je partizanska vstaja, zato so nas vrnili na Hrvaško – v ustaško Virovitico. Izpustili so nas iz vagona in pustili, da se v neznanem kraju znajdemo sami, brez hrane in bivališča. Prvo pomoč so nam ponudili tam živeči Slovenci. Stalno smo se selili v »nova« bivališča. Brat Jože, ki se je rodil na Hrvaškem, je čez dva meseca umrl. Nekako se je živelo do 6. aprila 1943, ko so ustaši aretirali več ljudi, med njimi nekaj Slovencev, med katerimi je bil tudi moj oče Martin ter ga pretepenega in krvavega pokazali nam, otrokom. Najprej so ga poslali v osiješki zapor, potem pa v taborišče smrti Jasenovac, od koder se več ni vrnil. Odtlej je naše življenje postalo nemogoče, toda dobili smo novega družinskega člana – sestro Marijo. Strica Matijo so ubili legionarji

med begom v partizane. Sedemnajstletni stric Janez se je skrtil v samostansko klet, v kateri je ostal tri leta in popolnoma hrom takoj po osvoboditvi umrl. On je peta žrtev Kramarjevih.

Za izgnance je bila najhujša nenehna, glodajoča lakota. Otroci smo hrano iskali po poljih in gozdovih, pobirali ostanke klasja (ga luščili in v mlinu menjali za moko), pobirali spregledano repo, krompir, sadeže, cvetje akacije in divje rožiče. Pobirali smo ogorke in prodajali tobak. Ko je mama pomagala v kuhinji samostana, smo odpadlo hrano pobirali s samostanskega smetišča, na katerega so jo metali. V tistem obdobju so bili prekinjeni vsi stiki s Hrvati, le z eno češko-hrvaško družino Vidović smo si obojestransko pomagali, saj sem takrat že enajstleten pri njih delal kot hlapec. Najbolj nas je bilo strah ustašev, bobanovcev, ki so nenehno paradirali v črnih uniformah, in Čerkezov na konjih.

Ker je mama cele dneve delala, smo se otroci potikali vsepovsod. Nagledali smo se mrtvih partizanov in ustašev, obešenih in tudi izmaličenih partizanov, ki so jih ustaši razkazovali ljudem kot opomin. Zadnji dve leti smo noči preživel v kleti, ker so partizani ustaše pregnali v središče mesta. Ko smo videli hrabre partizane, je naše upanje na drugačno življenje znova vzcvetelo. Sam se še vedno sprašujem in ne morem verjeti, kako smo sploh uspeli preživeti.

Kako je izgledalo izgnanstvo naše družine Kramar, bi lahko opisal v enem stavku: bilo je grozno živeti med ustaši, biti lačen, bos, v stalnem strahu, potem pa se po štirih letih vrniti domov, v izropano in opustošeno domačo hišo, na Hrvaškem pa pustiti grobove mrtvih ljubih.

Ta knjiga je del spominov na izgnanstvo Slovencev med drugo svetovno vojno, na genocid nad Slovenci, ki sta ga načrtovala in izvajala Hitler in njegov zaveznik – poglavar Neodvisne države Hrvaške (NDH) – Ante Pavelić.

Slovenija je bila okupirana štiri leta, izgnani Slovenci smo težke dneve preživljali po taboriščih Evrope, po Balkanu in na Madžarskem; bili smo



ponižani, bili smo sužnji. Naši starši so morali garati kot hlapci, da bi prehranili nas, otroke. Neskončno smo jim lahko hvaležni, da so ohranjali slovensko zavest, da so nas žive vrnili v domače kraje Slovenije. Bili smo žrtve fašizma, oni in mi, otroci. Zato tega ne smemo nikoli pozabiti.

Osebnih vzgibov za nastanek te knjige je več. Moja prva želja je bila, da bi v zaokroženem besedilu opisal taborišče v Slavonski Požegi leta 1941, saj v slovenski literaturi to taborišče **doslej še ni bilo opisano na tak način**. Toda skozenj je šlo v izgnanstvo v različne kraje Neodvisne države Hrvaške – v Bosno in na Hrvaško – **9028 Slovencev**. Ampak to taborišče ni bilo taborišče smrti, bilo je namenjeno za sprejem in razseljevanje Slovencev po NDH ter za izseljevanje Srbov v Srbijo.

Z njim je povezana, kot sem že navedel, tudi zgodovina moje družine. Sam, komaj sedemleten, sem s starši, brati in sorodniki julija 1941 doživel bivanje v tem taborišču. Še vedno se z mislimi in podobami temnih dogodkov v spominih vračam tja. Potem ko sem ga v letih 2007 in 2011 obiskal, sem se odločil, da napišem vsaj en članek o slovenskih izgnancih v tem taborišču na Hrvaškem.

Namen pričujoče publikacije je prav tako objektivno prikazati, čeprav v skrajšani obliki, trpljenje Slovencev po izselitvi iz taborišča v Slavonski Požegi in razseljevanju, ki ni bilo enako za vse družine. Za nekatere je bilo življenje lahko še bolj grozno, odvisno od kraja, v katerega so bili razseljeni, in od ustaške oblasti, ki je vladala v njem. Toda nikjer v NDH ni bilo več pripravljenega kotla s hrano, ampak si se moral znajti sam. Za večino družin se je pričakovalo, da si bodo v neznanem okolju kar same poiskale prostore, v katerih bodo prebivale.

Ne nazadnje me je vodila potreba, da bi zapisal in tako rešil pred pozabo del zgodovine o tem, kar se je Slovincem dogajalo v izgnanstvu. K temu, da je te grozote treba zapisati in dokumentirati, nas vedno spodbuja predsednica Društva izgnancev Slovenije prof. Ivica Žnidaršič, ki nam s svojimi številnimi knjigami s tematiko izgnanstva in pravic izgnancev, beguncev in

ukradenih otrok pri tem početu predstavlja vzor. V sodelovanju z Zdenko Kaplan je uredila tri knjige spominov in pričevanj, ki predstavljajo trajni dokument o trpljenju Slovencev v izgnanstvu.

Čeprav se publikacija posveča predvsem razselitvenemu taborišču v Slavonski Požegi leta 1941, so dodane, vsaj okvirno, tudi vsebine, ki so posredno povezane s taboriščem. Zato je v knjigi predstavljeno, kako je potekal transport Slovencev v taborišče. Pišem tudi o Srbih v taborišču, za katere je oblast predvidela nasilno izselitev v Srbijo, pa o tem, kako so bili slovenski izgnanci na Hrvaškem sprejeti, o številu izgnanih Slovencev v NDH itn. Našteta so tudi obstoječa taborišča na območju NDH med letoma 1941 in 1945, toda opisana so le tista, v katerih je bilo zaprtih več Slovencev. Na koncu se posvečam vprašanju, koliko Slovencev, posebej izgnancev na območju NDH je med letoma 1941 in 1945 izgubilo življenje.

Želel sem ugotoviti, koliko sploh je bilo Slovencev, izgnanih v NDH. Ta podatek se namreč od avtorja do avtorja razlikuje, največkrat se pojavlja številka 10.000. Že podatki – slovenski, nemški in hrvaški – za taborišče v Slavonski Požegi so različni. Predstavniki NDH pri štabu za preselitev v Mariboru so 29. 9. 1941 poročali, da je bilo izseljenih med 10.200 in 10.340 Slovencev. Državna direkcija za prenovo (Državno ravnateljstvo za ponovo) je zapisala, da je bilo Slovencev med 8446 in 8892. Državna komisija za zločine navaja 12.000 Slovencev. Prepričan sem, da je bilo število prisilno izseljenih Slovencev še večje.

Največja spodbuda za nastanek pričujočega besedila o taborišču je bil moj obisk Požege, kamor sem se odpravil skupaj z Marinko Jocić, ki je bila leta 1941 prav tako privedena v to taborišče. Obiskala sva Mestni muzej Požega in tam dobila prve podatke o taborišču od zelo ustrežljivih zaposlenih, direktorice Maje Matić Žebčević in zgodovinarke Mirjane Speranda.

Neprecenljivo pomoč pri nastanku te knjige so mi predstavljale doslej objavljene knjige na Hrvaškem s problematiko izgnanstva, med katerimi bi posebej izpostavil dve, in sicer delo Miodraga Bjelića *Sabirni logor u Slavons-*

*kog Požegi 1941*, ki je izšlo kot Zbornik 5 Historijskega inštituta Slavonije leta 1967, in novejšo delo dr. Marice Karakaš Obradov *Novi mozaici nacija u »novim poredcima«* iz leta 2014. Rad bi poudaril, da vse uporabljene podatke v tej knjigi ustrezno navajam, saj so bili prevzeti iz knjig in časopisov, katerih seznam je naveden v poglavju Literatura.

Zahvaljujem se Hrvaškemu državnemu arhivu, Narodni univerzitetni knjižnici v Zagrebu in Knjižnici Božidara Adžije, ki je poskrbela, da sem od Univerzitetne knjižnice Split dobil edini izvod knjige na Hrvaškem. Posebna zahvala gre mag. Ireni Mavrič Žižek iz Muzeja narodne osvoboditve Maribor, ki mi je priskrbel pomembne dokumente, ki so prišli v Zagreb prej kot jaz. Hvala Vesni Lorenc, bibliotekarki informatike iz Univerzitetne knjižnice Maribor, ki je zame odkrila zelo iskano knjigo.

Na koncu bi se še posebej rad zahvalil predsednici Društva izgnancev Slovenije Ivici Žnidaršič, prof., za spodbudo in pomoč. Ne vem, kako bi se končala zgodba s tem tekstom, če ne bi bilo oseb, ki so mi nesebično pomagale. Hvala Agati Klinar Medaković, tajnici Sveta slovenske narodne manjšine Mesta Zagreb in Miri Bahun, tajnici Slovenskega doma v Zagrebu. Hvala Darku Šoncu, predsedniku Slovenskega doma v Zagrebu in Sveta slovenske narodne manjšine Mesta Zagreb za spodbudo in podporo pri pisanju knjige. Posebno zahvalo izražam Matejki Tirgušek, prof., za lekturo in urejanje besedila.

Zadovoljen bom, dragi izgnanci, potomci in prijatelji, če sem Vam uspel približati del življenja Slovencev, izgnanih v Neodvisno državo Hrvaško.

*Avtor*



## PRESELITVENO TABORIŠČE SLAVONSKA POŽEGA 1941

Taborišče Slavonska Požega je bilo v Neodvisni državi Hrvaški (NDH) največje preselitveno taborišče na Hrvaškem. Namenjeno je bilo zbiranju in izgonu na Hrvaškem živčih Srbov v Srbijo ter sprejemu slovenskih izgnancev in njihovi nadaljnji preselitvi v Slavonijo, Bosno in Hercegovino.<sup>1</sup> Skozi to taborišče je šlo največje število izgnanih Slovencev, in sicer 9028, ter 9489 Srbov, ki so bili potem izgnani v Srbijo.<sup>2</sup>

V Slavonsko Požego so v transportih najprej začeli dovažati Slovence, že od 1. julija 1941, Srbe pa so začeli sprejemati šele od 13. julija istega leta.<sup>3</sup> Izgon Srbov se je začel z likvidacijami takoj po ustanovitvi NDH (10. aprila 1941). V Slavoniji je izgon Srbov potekal drugače kot v drugih delih Hrvaške, kjer so potekali množični uboji. V Slavoniji je ustaški program zanje predvideval izgnanstvo, pokatoličevanje in ubijanje, toda ne množično.

4. junija leta 1941 je bila na nemškem poslaništvu v Zagrebu sprejeta odločitev, da se bodo osnovala preselitvena taborišča (t. i. *iseljenički i useljenički logori*) za izselitev 200.000 Srbov v Srbijo in sprejem velikega števila Slovencev, ki naj bi jih naselili v zapuščene srbske domove. Vendar so se to leto razmere hitro spreminjale, saj so številni Srbi pred likvidacijo pobegnili, do 18. 8. 1941 že 92.564.<sup>4</sup> Srbi so se morali v enem dnevu odločiti, ali se bodo pokatoličanili ali pa bodo odpeljani v taborišče Jasenovac.

Poleg preselitvenega taborišča v Slavonski Požegi sta za izgon Srbov obstajali še dve preselitveni taborišči, in sicer v Bjelovarju in Capragu.

<sup>1</sup> Deverić, M., in Fumić, I., 2008, str. 30.

<sup>2</sup> Bjelić, M., 1967, str. 198

<sup>3</sup> Ibid., str. 206 in 207.

<sup>4</sup> Bjelić, M., 1967, str. 192; Karakaš Obradov, M., 2014, str. 153; Milošević, S., 1981, str. 153.

Ustaška vlada je obravnavo slovenskih izgnancev zaupala Državni direkciji za prenovo, ki je bila z zakonskim aktom št. CLXXI-507-Z.p. z dne 21. 6. 1941 (priloga 1)<sup>5</sup> ustanovljena 24. junija z namenom, da izpelje izgon Srbov. Delovala je na celem območju NDH, vodil jo je državni direktor, neposredno odgovoren predsedstvu vlade. Pod njenim okriljem je deloval tudi poseben oddelek – urad za izseljevanje Slovencev, ki ga je vodil Stjepan Vedrina. Med osrednje naloge direkcije je sodilo urejanje vseh postopkov, povezanih s priseljevanjem, razporejanjem in izseljevanjem ljudi, prevzemanje in predaja posestev ter drugega imetja iz rok izseljenih v roke priseljenih oz. naseljenih ter začasna uprava nad takšnim posestvom.<sup>6</sup>

### **Nastanek taborišča**

Taborišče v Slavonski Požegi je bilo ustanovljeno po nalogu gestapovskega šefa Adolfa Eichmana. Njegov uradni naziv se je glasil Zbirno izseljensko in naselitveno taborišče Slavonska Požega (Sabirni iseljenički i useljenički logor Slavonska Požega). Taborišče je začelo delovati 9. julija 1941 v prostorih vojašnice v naselju Glis. V vojašnici je bilo 36 barak za topove in konjušnice, ki stojijo še danes. Z bodečo žico je bilo razdeljeno na dva dela, enega za Slovence in drugega za Srbe. Sprejelo je lahko 10.000 oseb.

Poveljnik taborišča je bil Ivan Stier, njegov namestnik pa Emil Klajić. Za zaščito je bila predvidena 14. ustaška stotnija z 223 ustaši. Ostale pomembnejše osebe v taborišču so bile: Slavko Seržen (Klajićev namestnik), Đuro Pus (vodja izгона), Helena Kogelj (odgovorna za oskrbo), Milan Štajcer (knjigovodja) in administratorji Katica Novačić, Josip Petraček in Mirko Palan. Blagajnik je bil ustaški nadporočnik Mihajl Hel.<sup>7</sup>

Ustaška oblast se je odločila, da morajo v taborišču brez kakršnega-

<sup>5</sup> Hrvatski državni arhiv (HDA) – 1076 Ministarstvo državne riznice odjel za novčarstvo, državnu imovinu i dugove. Ured za podržavljeni imetak, str. 5

<sup>6</sup> Milošević, S., 1981, str. 139.

<sup>7</sup> Bjelić, M., 1967, str. 195; Pavlica, D., 1991, str. 60.

koli nadomestila pri pripravi in delitvi hrane pomagati učiteljice: Dorica Kvek, Fanika Rožić, Marica Metzger Nada Pleše, Blaženka Marković, Mira Kampf, Anka Burojevac, Marija Kifer, Marija Tužinski, Bogumila Pavišić in Ljubica Smojvir.<sup>8</sup>

Slovenci so morali pomagati pri saniteti in administrativnih zadevah. Pomembno vprašanje pri razseljevanju Slovencev po NDH-ju je bilo tudi, kako izkoristiti zapornike različnih strokovnih usmeritev, ki jih je bilo evidentiranih 2194.

### **Prihod transportov izgnancev na Hrvaško**

Vsi transporti slovenskih izgnancev na Hrvaško in naprej v Srbijo so peljali skozi Zagreb in za nekaj časa obstali na Zahodni železniški postaji (Zapadnom kolodvoru) Zagreb, kjer so izgnancem že od samega začetka, od 7. junija 1941, na pomoč priskočili člani Slovenskega Rdečega križa (SRK), ki je bil ustanovljen 25. aprila 1941 v Ljubljani. SRK je za svojega predstavnika pri hrvaškem Rdečem križu določil Alojza Colnarja. Colnarju so pomagali predsednik Hrvaškega Rdečega križa (Hrvatskog Crvenog križa) Kamilo Brossler, slovenski tajnik Drago Kralj ter številni zagrebški Slovenci. Pri Državni direkciji za prenovo je deloval Odbor za slovenske priseljenke. Njegov predsednik je bil Krunoslav Draganović, podpredsednik Franjo Harazin, blagajnik pa Anton Ogrizek, odvetnik iz Celja. Tu so še bili Jakob Rihter duhovnik iz Maribora (tajnik), Drago Oberžan iz Maribora (duhovnik) in Josip Žinigoj iz Trbovelj. Ker so transporti izgnancev prihajali vsak dan, je bilo treba nemudoma zagnati svoje kolesje, da bi izgnancem vsaj malo pomagali. Tako je Odbor za slovenske priseljenke, ki je po podatkih Slovenskega narodnega doma v Zagrebu s pomočjo SRK in mnogih aktivistov, »domačih« Slovencev, deloval ilegalno in pomagal pri zbiranju hrane, oblačil in denarja.<sup>9</sup>

<sup>8</sup> Pavlica, D., 1991, str. 60.

<sup>9</sup> Karakaš Obradov, M., 2014, str. 203 in 209; Strašek, F., 2006, str. 128, v knjigi *Spomini in pričevanja II: Pomoč na Hrvaško izgnanim Slovincem*.



Železniška postaja Zapadni kolodvor v Zagrebu. Tu so za nekaj časa obstali vsi transporti na poti za Hrvaška, Bosno in Srbijo. Foto: A. Kramar

Tudi otroci Slovencev so pomagali. Kot primer navajam, kako je kot otrok doživel srečanje z izgnanci član Slovenskega doma v Zagrebu Vlado Jugovič, ki se je pozneje spominjal: »Leta 1941 me je oče Matej Jugovič, uslužbenec pri Direkciji železnic, peljal na železniško postajo, kjer je na stranskem tiru stal vlak, okoli njega pa je postajalo veliko ljudi. Mešali so se slovenski izgnanci in zagrebški Slovenci. Prvi s solzami v očeh, drugi pa so s toplim čajem in sendviči tolažili svoje rojake na težki poti v izgnanstvo. Oče je po prihodu vlakov z izgnanci takoj obvestil Odbor za slovenske priseljence, ki je deloval ilegalno. Med aktivisti so se izkazali Jakob Rihter, dr. Anton Ogrizek, Alojz Colnar, dr. Ivan Černe in številni drugi.«<sup>10</sup>

Tudi pozneje za SRK ni bilo počitka. Od avgusta 1941 se je dnevno petdeset in več ljudi prehranjevalo v njegovih začasnih prostorih, na Tomislavovem trgu 19/II v Zagrebu, ki jih je Državna direkcija za prenavo dodelila Slovincem. Tu so vse do aprila leta 1942 delovali mnogi aktivisti, ko so se preselili na novo lokacijo.

<sup>10</sup> Jugovič, V., 2006, str. 477; v knjigi *Spomini in pričevanja II: Zagreb in izgnanci*.





Izgnanci osmega transporta na Hrvaško. Fotografija je iz knjige *Spomini in pričevanja II*, str. 132.



Zagrebski Slovenci in člani Rdečega križa pričakujejo izgnance v Zagrebu.  
Fotografija je iz knjige *Spomini in pričevanja II*, str. 133.

### **Prihod slovenskih izgnancev v taborišče Slavonska Požega**

V taborišče Slavonska Požega je od 1. julija do 27. septembra 1941 pripeljalo 19 transportov s skupaj 9028 osebami slovenske narodnosti. Med potjo od Zagreba do taborišča jih je pobegnilo 69 oziroma so na različne na-

čine dokazovali sorodnost s Hrvati ali lojalnost do režima ter se tako izognili izgonu. V trinajstem transportu je bilo 16 Hrvatov. Kasneje Nemci Hrvatov niso več izseljevali.

Pregled izseljevanja Slovencev v Slavonsko Požego:<sup>11</sup>

TRANSPORT ŠT.	DATUM	IZGNANI IZ	** ŠTEVILO IZGNANIH	*** PRIHOD V SL. POŽEGO	POBEGNILI
8.	1. 7. 1941	MARIBOR		588	<b>20</b>
13.	11. 7. 1941	MARIBOR	500	500	*
14.	12. 7. 1941	MARIBOR	500	500	
15.	13. 7. 1941	MARIBOR	378	358	<b>20</b>
16.	14. 7. 1941	MARIBOR	420	420	
17.	15. 7. 1941	MARIBOR	476	476	
18.	16. 7. 1941	MARIBOR	528	528	
19.	17. 7. 1941	MARIBOR	541	541	
20.	18. 7. 1941	MARIBOR	471	442	<b>29</b>
21.	19. 7. 1941	MARIBOR	461	461	
22.	20. 7. 1941	MARIBOR	498	498	
23.	21. 7. 1941	MARIBOR	388	388	
24.	23. 7. 1941	MARIBOR	471	471	
26.	26. 7. 1941	MARIBOR	329	329	
27.	6. 8. 1941	RAJHENBURG		532	
30.	11. 9. 1941	RAJHENBURG	500	500	
31.	12. 9. 1941	RAJHENBURG	621	621	
32.	25. 9. 1941	RAJHENBURG	500	500	
33.	27. 9. 1941	RAJHENBURG	375	375	
<b>SKUPAJ</b>			<b>7957</b>	<b>9028</b>	<b>69</b>

\* V tem transportu je bilo izgnanih 16 Hrvatov.

\*\* Število izgnanih po podatkih T. Ferenc, str. 101. Ferenc je napisal, da je 27. transport odpeljal v Petrinjo.

\*\*\* Število izgnanih po podatkih iz taborišča (M. Bjelić, str. 197).

<sup>11</sup> Bjelić, M., 1967, str. 197 in 207.

V zgornji preglednici so prikazani vsi transporti, ki so bili pripeljani v Slavonsko Požego leta 1941. To so točni podatki, ki pa se razlikujejo od podatkov Toneta Ferenc, <sup>12</sup> ki navaja, da je transport št. 25 z dne 24. 7. 1941 pripeljal v Slavonsko Požego, dejansko pa je z 252 izgnanci odpeljal v Petrinjo. V nadaljevanju prav tako navede, da sta transporta št. 28 in 29 z 21. in 22. 8. 1941 odpeljala v Slavonsko Požego, toda v resnici sta odpeljala neposredno v Bjelovar.

Do sprememb pri prevažanju ljudi je prišlo zaradi gneče v taborišču, saj v njem niso mogli sprejeti vseh načrtovanih Slovencev, preden iz taborišča niso razselili že pripeljanih Srbov in Slovencev, zato so bili trije transporti preusmerjeni: <sup>13</sup>

- transport št. 25 z dne 24. 7. 1941 je odpeljal v Petrinjo .....272 oseb,
  - transport št. 28 z dne 21. 8.1941 je odpeljal v Bjelovar.....620 oseb,
  - transport št. 29 z dne 22. 8. 1941 je odpeljal v Bjelovar.....501 oseb.
- Skupaj.....1393 oseb

V arhivu Muzeja narodne osvoboditve Maribor sem ugotovil, da so bili vsi transporti, ki so izgnance odpeljali iz Maribora in Rajhenburga, oštevilčeni z zaporednimi številkami od 1 (7. 6. 1941) do 33. Ti so peljali v Srbijo in na Hrvaško. Transporti od številke 34 naprej so odpeljali izgnance v Nemčijo. V arhivu pa niso vpisani transporti izgnancev iz Šentvida, ki so jih od 6. do 10. julija 1941 odvažali v Srbijo.

Nemci so dokumente o izgnancih zelo natančno izpolnjevali, kar je razvidno iz transportnih listov, v katerih so po abecednem redu priimkov zapisali vse družine z osebnimi imeni vseh družinskih članov in datumi rojstva vsakega od njih ter datumom odhoda transporta (priloga 5). V spremnem dokumentu transporta št. 27 je navedeno tudi število izseljenih oseb v transportu, datum in mesto izгона – Slavonska Požega (priloga 6).

<sup>12</sup> Ferenc, T., 1993, str. 83 in 101 v knjigi *Izgnanci: Množično izganjanje Slovencev med drugo svetovno vojno*.

<sup>13</sup> Bjelić, M., 1967, str. 207.

V tem času pa sta iz Slovenije odpeljala tudi dva posebna transporta z 386 duhovniki.<sup>14</sup>

Tako je bilo leta 1941 iz Slovenije organizirano izgnano na Hrvaško 10.876 Slovencev, in sicer kot kaže spodnja tabela.

	ŠTEVILO IZGNANCEV
Slavonska Požega	9028
Petrinja	272
Bjelovar	1121
duhovniki (5. in 11. 7. 1941)	386
Pobegnili na poti v Slavonsko Požego ali se izognili izgonu.	69
<b>Skupaj</b>	<b>10.876</b>



Prihod slovenskih izgnancev v Slavonsko Požego.  
Fotografija je iz knjige *Spomini in pričevanja I*, str. 419.

Še mnogo Slovencev je pobegnilo prek meje ali pa so se bili prisiljeni izseliti. Takih je bilo 17.000, kakor navajajo številni avtorji. Podatek je prevzet po poročilu s seje v nemškem poslanstvu v Zagrebu 22. septembra 1941, v katerem je navedeno, da je prej pobegnilo že 17.000 Slovencev.<sup>15</sup> Ve se, da naj bi bilo med njimi tudi 83 duhovnikov.<sup>16</sup>

<sup>14</sup> Ferenc, T., 1993, str. 46 in 84, v knjigi *Izgnanci: Množično izganjanje Slovencev med drugo svetovno vojno*.

<sup>15</sup> Žnidaršič, I., 1996, str. 7; Karakaš Obradov, M., 2014, str. 229 in 366; Milošević, S., 1981, str. 41 in 330.

<sup>16</sup> Karakaš Obradov, M., 2014, str. 215.

**Prvi transport slovenskih izgnancev v Slavonsko Požego je prispel 1. julija 1941, ne pa šele deset dni pozneje, 11. julija 1941, kakor navajajo doslej objavljeni dokumenti o tej temi v Sloveniji.<sup>17</sup>**

Iz dokumenta, dostopnega na Hrvaškem, ki ga je objavil Zgodovinski inštitut Slavonije, in sicer iz Zbornika št. 5, ki je izšel leta 1967, je na straneh 197 in 207 razvidno, da je transport št. 8 iz Maribora prišel v Slavonsko Požego 1. 7. 1941. Namenjen je bil v Srbijo – v Užiško Požego. Kaj se je zgodilo, da je iz Zagreba odpeljal v Slavonijo, ne pa v Srbijo? Verjetno je prišlo zaradi slabega poznavanja geografije dežele do človeške napake, ker je prišlo do zamenjave Požeg (Užiške in Slavonske).

V tistem obdobju taborišče v Slavonski Požegi še ni bilo usposobljeno, zato so prvih 588 izseljencev verjetno namestili kar v prazne barake vojašnice, ki je bila pripravljena za enote topniške vojske NDH. Taborišče v Slavonski Požegi je začelo namreč uradno delovati 9. julija 1941 in je bilo aktivno le do 22. oktobra istega leta, ko so bili razseljeni še zadnji slovenski in srbski taboriščniki.<sup>18</sup> Čeprav je delovalo tako kratek čas, malce več kot tri mesece, je bilo dobro organizirano, odgovorni so vodili natančno evidenco prihoda Slovencev in sprejema Srbov v taborišče ter njihov nadaljnji izgon v Srbijo.

Slaki z izgnanci so pripeljali na železniško postajo v Slavonski Požegi. Od tam so pešačili v koloni iz mesta, proti naselju, ki se imenuje Glis. Ustaši so jih preganjali in se nad njimi izživljali, vpili so: »*Brže, stari*«. <sup>19</sup> Na vhodu v vojašnico je bil od 10. julija 1941 pritrjen napis *Useljenički i iseljenički logor Slavonska Požega* z narisanim grbom ustaštva U. Vse družine so nagnali v barake, v katerih je bila po betonskem podu razsuta slama.

Hkrati s prihodom Slovencev so v taborišče vozili tudi aretirane Srbe, ki so morali zapustiti svoje domove, da bi se vanje vselili Slovenci. Vendar

<sup>17</sup> Bjelić, M., 1967, str. 197 in 207.

<sup>18</sup> Bjelić, M., 1967, str. 207.

<sup>19</sup> Štepihar, M., 2006, str. 184, v knjigi *Spomini in pričevanja II*.

je bilo julija pripeljanih več Slovencev, tako da taborišče ni moglo sprejeti enakega števila Srbov, saj do 1. avgusta 1941 iz taborišča ni odpeljal noben transport, s katerim bi prepeljali izgnane Srbe v Srbijo. Posledica je bila, da so morali Slovence razseljevati iz taborišča na hitrico in nenačrtno.



Slovenski izgnanci na železniški postaji v Slavonski Požegi. Fotografija je iz knjige Slobodana Miloševića *Izbeglice i preseljenici na teritorij okupirane Jugoslavije 1941–1945*, str. 15.

### **Režim v taborišču**

Kljub temu da je v taborišču nemalokrat prihajalo do zmede, saj je bilo v njem sočasno veliko Slovencev in Srbov, je bilo taborišče vseeno dobro organizirano. Še danes so dostopni podatki o dnevnem stanju taboriščnikov po spolu, po starosti, po socialnem poreklu, od kod so prišli in kam so bili razseljeni Slovenci, kam so bili pregnani Srbi, o dnevni prehrani, o stroških in drugo.

Slovenci so bili ločeni od Srbov v posebnih barakah, Srbi so prihajali v del, namenjen Slovincem, le kadar so kopali jame za stranišča. Bili so pod ustaško stražo.

Hrana se je kuhala v kotlih na prostem. Tam se je tudi delila. Prva dva dni po prihodu v taborišče izgnanci hrane niso dobivali, razen otrok do četrtega leta starosti, ker so ustaši predvidevali, da so si jo ljudje prinesli s sabo.<sup>20</sup>

Pogoji, v katerih so živeli taboriščniki, so bili zelo težki. Tako za Slovence ni bila zagotovljena niti najnujnejša oprema za bivanje, prav tako jim niso zagotovili pogojev za življenje, čeprav so ustaške oblasti trdile, da Slovence, za razliko od Srbov, sprejemajo kot svoje nove enakopravne državljane.

Da so bili pogoji za bivanje težki, celo kritični, dokazuje samomor nekega starejšega Slovenca, ki se je v taborišču obesil, kar je bilo omenjeno tudi v pismu državnega direktorja za prenovo, poslano predsedniku vlade:<sup>21</sup>

»Priseljenci so vseljeni v siromašne prostore. Ti ljudje gladujejo, zbolevaljo, večina, posebej starci, ne bodo dolgo zdržali. Kmalu bodo ostali goli in bos, ker so denar, ki so ga prinesli od doma, že zapravili, drugega ne morejo zaslužiti ali ga dobiti od drugod. Ko bo prišla zima, kdo ve, koliko jih bo ostalo. Samomorov izseljencev je tudi že bilo nekaj...«

Tudi v evidenčni knjigi Stanje v taborišču (*Stanje logora*) je bilo za dan 17. 7. 1941 zapisano, da sta bila zabeležena dva primera poskusa samomora zaradi živčnega zloma (priloga 7/2). Med tragičnimi žrtvami taborišča je bil tudi sedemletni Ivan Brlec, ki se je utopil v jami. Njegova sestra Julijana Kepec še danes živi na Hrvaškem, blizu Suhopolja, in je članica Krajevne organizacije DIS Zagreb.<sup>22</sup>

Največji problem izgnancev je bila hrana, ki je ni bilo dovolj in bila je slaba, le otroci do štirih let so dobivali redne obroke. Za kosilo in večerjo je bila po navadi gostejša zelenjavna ali fižolova juha, in to iz dneva v dan. Če bi se hrana delila v skladu s predpisanimi dnevnimi količinami, bi bila oskrba z njo mnogo boljša. Toda v isti kuhinji se je kuhalo tako za Slovence

<sup>20</sup> Bjelić, M., 1967, str. 217.

<sup>21</sup> Ibid.

<sup>22</sup> Kepec, J., 2005, str. 124, v knjigi *Zbornik spominov izgnancev in beguncev: Izgon v bogato Slavonijo*.

in Srbe kot ustaše in drugo osebje taborišča, tako da je jasno, kako so se obroki razdeljevali.



Slovenski izgnanci pred barako v Slavonski Požegi julija 1941.

Fotografija je iz knjige *Spomini in pričevanja II*, str 144.

Taborišče se je večinoma financiralo z odvzetim denarjem in z odvzetim premoženjem Srbov, predvidenih za izselitev. Samo delno je stroške pokrivala Državna direkcija za prenavo. Vse to je dokumentirano.<sup>23</sup>

Za ilustracijo navajam telegram z dne 11. 7. 1941, ki pravi:

»11. julija 1941 je ob 16. uri transportni vlak št. 13 zapustil postajo Maribor v smeri Sl. Požege. Prihod v Sl. Požego 12. julija ob 6.21 uri.

Transport s 500 osebami, od tega 16 Hrvatov.

Vodji transporta je predan transportni popis z imeni in priimki v dveh kopijah. Transport za prehrano nosi s seboj 1000 kg kruha.

Slovinci imajo 150.000 dinarjev. Hrvati imajo 3.540 dinarjev.

Prosimo, da se o odhodu transporta obvesti SS-Stauf.

dr. Fuchs, dežurna služba«<sup>24</sup>

<sup>23</sup> Bjelić, M., 1967, str. 219 in 220.

<sup>24</sup> Bjelić M., 1967.



Vselitveno-izselitveno taborišče Slavonska Požega je prenehalo delovati, kot je bilo že povedano, 22. oktobra 1941. Tako je obstajalo samo tri mesece in pol. Razpustili in administrativno likvidirali so ga 18. novembra 1941.<sup>25</sup>



Slovenski izgnanci v ustaškem taborišču Slavonska Požega julija 1941.  
Fotografija je iz knjige *Spomini in pričevanja I*, str. 427.

### **Razseljevanje Slovencev iz taborišča**

Razseljevanje Slovencev iz taborišča je potekalo po naslednjem vrstnem redu v treh obdobjih:<sup>26</sup>

do 20. 7. 1941 so razselili 3327 oseb,

do 4. 8. 1941 so razselili 3173,

do 10. 8. 1941 pa 700 oseb, kar skupaj znaša 7200 Slovencev.

Kljub temu je v taborišču po zadnjem navedenem datumu ostalo še skoraj dva tisoč, natančneje 1828, Slovencev, ki so jih potem v manjših skupinah na hitrico in brez vnaprejšnjega načrta med 15. in 19. septembrom 1941 razselili večinoma po Slavoniji.

<sup>25</sup> Pavlica, D., 1991, str. 71; Milošević, S., 1981, str. 146.

<sup>26</sup> Bjelić, M., 1967, str. 203.

Slovence so hoteli predvidoma razseliti v naslednja okrožja takratne NDH:<sup>27</sup>

– okrožje Sarajevo.....	600	– okrožje Križevci .....	350
– okrožje Bjelovar .....	250	– okrožje Čazma .....	100
– okrožje Grubišno Polje ....	200	– okrožje Podr. Slatina .....	100
– okrožje Našice .....	100	– okrožje Slav. Požega .....	100
– okrožje Bos. Gradiška .....	200	– okrožje Brčko .....	200
– okrožje Bosanski Novi .....	200	– okrožje Prijedor .....	200
– okrožje Sanski Most.....	200	– okrožje Banja Luka .....	200
– okrožje Bihać.....	200	– okrožje Korenica.....	200
– okrožje Cazin.....	200	– okrožje Drvar.....	200
– okrožje Derventa .....	200	– okrožje Gračanica .....	200
– okrožje Teslić.....	200	– okrožje Žepče .....	200
– okrožje Doboj.....	200	– okrožje Zenica .....	200
– okrožje Visoko.....	200	– okrožje Travnik.....	200
– okrožje Bugojno .....	200	– okrožje Vakuf.....	200
– okrožje Kotor-Varoš.....	200	– okrožje Ključ .....	200
– okrožje Bos. Krupa .....	200	– okrožje Vojnić.....	200
– okrožje Kostajnica.....	200	– okrožje Slunj.....	200
– Vrginmost.....	200		

S K U P A J: 7200

V knjigi stanje v taborišču, ki so jo izpolnjevali dnevno (priloga 7/2), so bili zabeleženi naslednji podatki:<sup>28</sup>

- število Slovencev za vsak dan;
- prišlo v taborišče;
- razseljenih;
- pripravljenih za razselitev;
- bolnih;
- zadržanih;
- morebitne pripombe.

<sup>27</sup> Bjelić, M., 1967, str. 205; Milošević, S., 1981, str. 329 in 330.

<sup>28</sup> HDA – knjiga 473/1076 Stanje logora, Slovenci (VII-IX 1941).

Čeprav so na prvi pogled podatki zgledni, se precej razlikujejo od dejansko prispelih transportov v taborišče. Omenjeno dokumentacijo<sup>29</sup> so začeli izpolnjevati 11. julija 1941, toda že 1. julija je bilo pripeljanih 588 Slovencev. Čeprav so transporti prihajali v Slavonsko Požego načrtovano (priloga 4) približno ob istem času, zadolženi vendarle niso uspeli še isti dan vpisati vseh podatkov, ki so jih zahtevale rubrike (koliko moških, žensk in otrok ter drugi podatki). Tako v dokumentih dnevnega stanja taboriščnikov podatki niso povsem natančni, razlike so velike. V zbirni podatek dnevnega stanja so vsak dan prištevali tudi bolne, delovno osebje in večkrat tudi Srbe.

Razseljevanje Slovencev je potekalo z zamudo, saj domovi Srbov niso bili pravočasno izpraznjeni. Zato so z razseljevanjem Slovencev začeli komaj 17. julija. Takrat je bilo v taborišču že 3000 Slovencev in še precej Srbov. Razseljevanje je potekalo tako kot prikazuje tabela (priloga 8). Razlike v številu glede na transportni seznam in poročilo komandanta taborišča so majhne in razumljive, saj so, potem ko so sestavili transportni seznam, zbrisali ali dodali kakšno osebo. Transportni sezname za izselitev iz taborišča (t. i. odpravnica) so podrobno vsebovali vse podatke o transportiranih osebah: kdaj so rojene, kaj so po poklicu, od kod prihajajo (priloga 9).



Odhod slovenskih izgnancev iz Slavonske Požega v Sanski Most julija 1941.  
Fotografija je iz knjige *Spomini in pričevanja II*, str. 442.

<sup>29</sup> HDA – knjiga 476/1076 Stanje logora, Slovenci, prva stran z dne 11.7.1941

Državna direkcija za prenovo je z dopisom z dne 16. septembra 1941 zahtevala od vseh okrožij NDH, da pošljejo seznam oseb, ki so prišle na njihovo območje po 10. aprilu 1941, razen Hrvatov in tistih Slovencev, ki so prišli z organiziranimi transporti. Na tak način so hoteli popisati vse priseljene osebe v NDH (Državni arhiv v Slavonskem Brodu, oddelek v Požegi – Kotarska oblast v Požegi števil. 11019, dopis DRP števil. 365/1941. ad ZM/P).

Kako je potekalo izseljevanje Slovencev po dnevih, je razvidno iz priloge št. 7/1. Začelo se je 16. 7. 1941 z 18 izseljenimi. V dostopni literaturi ni bilo najti podatkov o transportu le z 18 osebami. Velja, da se je razseljevanje Slovencev začelo 17. 7. 1941 (566 oseb) in se nadaljevalo 18. 7. (635 oseb) itn. V okrožjih, kamor so bili izgnanci prepeljani, so morali Slovence zaposliti in jim poiskati začasno stanovanje, ki je bilo po navadi pri srbskih družinah ali v izpraznjenih domovih pregnanih Srbov. Navajam primer svoje družine: »Bili smo izseljeni v okrožje Bosanski Novi. Tam so nas naprej razselili v Dvor na Uni, mene in brata v hišo Draginje Đermanovića, očeta, mamo in tri brate k družini Milana Stanića, babico, teto in dva strica pa po drugih hišah v vasi Glavičani.«<sup>30</sup>



Odhod slovenskih izgnancev iz taborišča Slavonska Požega v Bosno.  
Fotografija je iz knjige *Spomini in pričevanja II*, str. 442.

<sup>30</sup> Kramar, A., 2012, str. 55, v knjigi *Spomini in pričevanja III: Za nami so ostali grobovi*.

Presunljiv je podatek, kako je razseljevanje potekalo. Pod ustaško stražo smo bili »kakor na tržnici« ponujeni domačinom, da si na glavnem trgu Dvora na Uni izberejo svojo novo neprostovoljno delovno silo. Tudi domačini niso imeli nobene izbire, ker so Slovence morali sprejeti. Ker se je narodni upor v Bosni in Liki naglo razširil, so razseljene Slovence v te kraje začeli vračati v Slavonijo, Podravino in Srem. Med takšnimi je bila tudi avtorjeva družina, potem ko so celo enajstčlansko družino premestili v Virovitico. Nekatere družine, razseljene po Bosni, so začasno vrnili v taborišče Slavonska Požega.<sup>31</sup>

Pomembno vprašanje hrvaške oblasti je bilo, kako bi bilo najbolje izkoristiti osebe, ki so bile izobražene, ki so bile strokovnjaki na svojem področju in izučene za določena dela. Takih je bilo evidentiranih 2194, in sicer:<sup>32</sup>

delavke	220	mehaniki	24
delavci različnih strok	199	peki	23
čevljarji	152	zidarji	21
trgovci	140	tesarji	20
železničarji	117	električarji	19
upokojenci	100	šoferji	18
gostinsko osebje	98	brivci	15
podjetniki	96	grafiki	15
uradniki	90	mesarji	15
stražarji	75	strojni mehaniki	15
učitelji, profesorji	71	bivši oficirji	12
krojačice	62	ekonomisti	12
različni obrtniki	60	logarji, gozdarji	12
finančniki, davkarji	58	pleskarji	11
mizarji	57	glasbeniki	9
uradnice	57	inženirji	9
hišne pomočnice	48	kamnoseki, brusilci	9
žandarji	42	mlinarji	9
ključavničarji	37	kleparji	8
poštarji	33	cestarji	7
krojači	31	sedlarji	6
sodniki, odvetniki	28	zdravniki	4
kovači	28	fotografi	2

<sup>31</sup> Bjelić, M., 1967, str. 206; Karakaš Obradov, M., 2014, str. 218.

<sup>32</sup> Bjelić, M., 1967, str. 205.

Podatki niso povsem natančni, ker ni upoštevan prvi transport. Ustaši so že v taborišču Slavonska Požega uporabili Slovence za delo, predvsem medicinsko osebje, uradnike in še posebej gradbenike, ki so morali graditi dodatne barake za sprejem Srbov.

### **Srbi v taborišču Slavonska Požega**

Naj na kratko omenim tudi izgon Srbov, ki so šli skozi to vselitveno-izselitveno taborišče, saj so tam bivali istočasno s Slovenci. Kmalu po prihodu Slovencev v taborišče so ustaši začeli dovažati tudi Srbe, izgnane iz njihovih domov z namenom, da jih preženejo v Srbijo. Med Srbi in Slovenci v taborišču ni bilo medsebojnega stika, živeli so v ločenih barakah in konjušnicah.

Ko govorimo o izseljevanju Srbov iz njihovih domov, ki so bili transportirani v tri zbirna taborišča (Slavonska Požega, Caprag in Bjelovar), moramo vedeti, da se to početje ni začelo niti končalo takrat s t. i. organiziranimi deportacijami. Izseljevanje in iztrebljenje Srbov na Hrvaškem se je začelo občutno prej, nadaljevalo pa se je še prihodnje mesece in leta.<sup>33</sup> S prvimi javnimi političnimi nastopi, takoj po razglasitvi NDH, že od 1. aprila 1941, so ustaši odkrito kazali sovraštvo do Srbov z različnimi parolami kot: »*Srbe na vrbe, Srbi, psine, bežite prek Drine, na ljutu ranu, ljuta trava*« in podobno. Cilj oblasti je bil, da bi se znebili Srbov.

Ustaški voditelji so v svojih nastopih kar tekmovali, kdo bo Srbe prikazal v slabši luči. Posebej so antisrbstvo širili Mile Budak, Ante Pavelić, Andrija Artuković in drugi. Pridružili so se jim številni pripadniki klera (mdr. župnik v Udbini Mate Moguša, ki je dejal, da so si doslej za katoliško vero prizadevali z molitvenikom, zdaj pa je prišel čas, da si bodo zanj začeli prizadevati s puško in revolverjem ...).<sup>34</sup>

---

<sup>33</sup> Bjelić, M., 1967, str. 185, 186, 220 in 221; Deverić, M., in Fumić, I., 2008, str. 28.

<sup>34</sup> Peršen, M., 1990, strani 18 do 21; Bjelić, M., 1967, str. 190 in 191.

Prvi umori so bili posamični, potem pa so sledili množični poboji Romov, Judov in Srbov, in sicer intelligence, z izgovorom, da so grešili proti interesom hrvaškega naroda. Srbi so bili prestrašeni, zato so začeli bežati v Srbijo. Predvidoma naj bi jih pobegnilo prek 200.000, da bi si rešili življenje. Na zapuščenih domovih so pustili vse premoženje in onemogle stare starše.<sup>35</sup> Ker je ustašem to ustrezalo, so jim začeli plačevati prevoz ali pa so jim izdajali prepustnice, da so se sami izselili brez težav.<sup>36</sup>

Srbe so po prihodu v taborišče ustaši čakali v špalirju in jih tepli, takoj nato pa so jim odvzeli denar, dragocenosti in druge stvari. V taborišče so jih začeli dovažati od 13. julija 1941, in sicer z območja Slavonije, Podravine in Bosne, pozneje pa iz celotne NDH.<sup>37</sup>

Iz taborišča v Slavonski Požegi so začeli Srbe transportirati v Srbijo komaj od 3. avgusta 1941 naprej. Evidentirano je, da jih je bilo pregnano 9489. To število ni natančno, saj v zadnjem obdobju delovanja taborišča niso več šteli vsake osebe, ampak samo družine (»glavo« družine). Po 10. oktobru seznamov niso več izpolnjevali – znano je, da so po tem datumu odpravili še Transporte za Srbijo, zadnjega s 450 osebami. Ker Srbija ni več hotela sprejeti izgnancev, so preostale v taborišču spustili domov, druge pa poslali v ostala taborišča. V taborišču se je znašlo tudi več oseb drugih narodnosti in precej komunistov, ki so jih potem poslali v Jasenovac ali v druga taborišča.

Poleg torture nad Srbi so v taborišču izvajali tudi ubijanja, množično se je zgodilo 26. 8. 1941, ko je bilo ubitih 435 Srbov. Iste dne so na poti v taborišče pobili še 51 oseb od 265, ki so bile v transportu.<sup>38</sup> Vse pobite so 27. julija pokopali v skupnem grobu, na vojaškem prostoru Senjak blizu Glisa, v bližini taborišča. Leta 1960 je bil tu postavljen Spomenik žrtvam fašističnega terorja, ki so ga kasneje, leta 1992 v domovinski vojni, Hrvati

<sup>35</sup> Bjelić, M., 1967, str. 207.

<sup>36</sup> Bjelić, M., 1967, str. 188.

<sup>37</sup> Milošević, S., 1981, str. 1249; Bjelić, M., 1967, str. 198, 199, 207.

<sup>38</sup> Pavlica, D., 1991, str. 71; Bjelić, M., 1967, str. 214; Deverić, M., in Fumić, I., 2008, str. 30.

porušili do tal (priloga 10 in 11).<sup>39</sup> Podatki iz poročila št. 81 Državne komisije za dokazovanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev govorijo o 12.525 pregnanih Srbov, verjetno iz vseh treh preselitvenih taborišč (Slavonska Požega, Caprag in Bjelovar).<sup>40</sup>

## **Namesto konca**

Zbirno taborišče Slavonska Požega – vselitveno in izselitveno taborišče – je bilo najpomembnejše za izseljevanje Srbov v Srbijo in sprejem Slovencev. Bilo je največje taborišče v takratni Neodvisni državi Hrvaški leta 1941.

Sto enajst izgnanih slovenskih duhovnikov niso pripeljali v taborišče, izgnani so bili v Slavonsko Požego, kamor so jih poslali v nadškofijski konvikt. 17. oktobra se jim je pridružilo še 14 duhovnikov iz Petrinje.

Mesto Slavonska Požega – danes se imenuje Požega, je bilo izbrano za taborišče iz dveh razlogov. Prvi je bil ta, da je bila v predmestju Slavonske Požege prazna vojašnica s šestintridesetimi, komaj zgrajenimi barakami, kamor naj bi vselili topove in vojaško opremo. Drugi razlog pa je njena geografska lega, ki je bila najugodnejša glede na Slavonijo, Podravino in Bosno, od koder so sledila množična izgnanstva Srbov. Slavonska Požega je bila tudi dovolj oddaljena od meje z rajhom in blizu Srbije, prometno pa dobro povezana s cesto in z železnico.

---

<sup>39</sup> Zarić, B., 2013, str. 14 in 15.

<sup>40</sup> Bjelić, M., 1967, str. 207.



## IZGNANI SLOVENSKI DUHOVNIKI NA HRVAŠKO

Slovenske duhovnike so s posebnimi transporti pošiljali na Hrvaško v tistem času, ko so transporti Slovence vozili v Srbijo. Na Hrvaško je bilo izgnanih več kot 425 duhovnikov, in sicer:<sup>41</sup>

– 5. julija 1941 .....	216
– 11. julija 1941 .....	126
– še pred tem izgnanih prek meje.....	83
Skupaj najmanj .....	425 duhovnikov

Slednje so Nemci z vzhodne Štajerske pred organiziranimi izgoni pregnali prek Drave na Hrvaško, in to ponoči, brez prtljage in denarja. Ti so se večinoma zadržali po Zagorju.<sup>42</sup>

Prve duhovnike, ki so petega julija prispeli iz Rajhenburga v Zagreb, so zastopniki škofa dr. Stepinca razporedili na tri lokacije: 38 redovnikov so poslali v samostan njihovih redov, 67 mlajših duhovnikov so zadržali v nadškofijskem konviktu v Zagrebu (Vlaška ulica), 111 starejših duhovnikov pa so poslali v nadškofijski konvikt v Slavonsko Požego.

Drugi transport duhovnikov, ki je enajstega julija prispel iz Ljubljane (Št. Vid) v Zagreb, so poslali v Sremske Karlovce, kjer so jih razporedili: 74 v bivšem zavodu pravoslavnih duhovnikov v Sremskih Karlovcih, 52 mlajših duhovnikov pa odpeljali v nadškofijsko semenišče v Đakovu.

Iz navedenih krajev so hrvaške cerkvene oblasti duhovnike dodeljevale posameznim župnijam kot kaplane ali goste. Nekateri so se kasneje odselili v Ljubljano. Duhovnik Drago Oberžan je bil dodeljen v taborišče Slavonska

<sup>41</sup> Ferenc, T., 1963, str. 84, v knjigi *Izgnanci: Množično izganjanje Slovencev med drugo svetovno vojno*.

<sup>42</sup> Karakaš Obradov, M., 2014, str. 223.

Požega za tolažbo izgnancem. Njihova usoda v izgnanstvu je bila različna, nekaterim duhovnikom so pomagali, da so se čim lažje prilagodili, drugi pa so doživljali temačno usodo, ki so jim jo krojili hrvaški duhovniki, naklonjeni ustaštvu. Taki so bili ponižani, preganjani in mučeni po zaporih. Osem duhovnikov je bilo ustreljenih v taborišču smrti Jasenovac. Le redki so se s pomočjo škofa Stepinca iz Jasenovca uspeli rešiti. Eden od njih je bil znani fra Ildenfonz Langerholz iz Sv. Trojice, ki je bil preganjan v Virovitico, potem pa v skupini z avtorjevim očetom, Martinom Kramarjem, in še enim Slovencem interniran v taborišče Jasenovac.

Duhovniki, ki so se znašli v nadškofijskem konviktu v Slavonski Požegi, so bili zelo dobro sprejeti in niso imeli nobenih težav z ustaško oblastjo. Potem ko so bili nekateri zaradi službovanja premeščeni v druge kraje, so se zahvaljevali Cerkvi za sprejem na Hrvaškem, posebej Cerkvi v Slavonski Požegi. Ohranjeno je rokopisno pismo Vinka Munde, ki je objavljeno v knjigi *Gostoljubje Katoliške cerkve do izgnanih slovenskih duhovnikov v Požegi (1941–1942)*.<sup>43</sup> Še prej je bilo njegovo pismo objavljeno v članku *Spomeniki daruvarske župnije* v reviji Kana (1983).<sup>44</sup>

Ustreljeni duhovniki v Jasenovcu:<sup>45</sup>

Jakob Sem, Ljubno, Mozirje (rojen 1908), ustreljen 20. 9. 1942

Franc Groblar, Miklavž pri Taboru (rojen 1892), ustreljen 17. 11. 1942

Franc Kač, Polzela, Žalec (rojen 1907), ustreljen 17. 11. 1942

Janez Kodrič, Brezje pri Poljčanah (rojen 1897), ustreljen 17. 11. 1942

Anzelm Polak, Hermanci pri Ormožu (rojen 1883), ustreljen 17. 11. 1942

Janez Rančigaj, Ljubljana-Vič (rojen 1893), ustreljen 17. 11. 1942

Franc Rihar, Gabrje, Ljubljana-Vič (rojen 1909), ustreljen 17. 11. 1942

Franc Orešnik, Jastrebcji pri Ormožu (rojen 1908), ustreljen 12. 12. 1944

<sup>43</sup> Škvorčević, Antun, 2008, str. 84

<sup>44</sup> Ibid., str. 9, 42 in 72. Knjiga je dobro opremljena, vsebuje vse podatke o duhovnikih v Požegi, o premeščanju duhovnikov in tudi njihovih težavah. V njej je objavljeno, da je 17. oktobra 1941 prišlo še 14 duhovnikov iz Petrinje.

<sup>45</sup> Javna ustanova Spomen područje Jasenovac, pismo ur. br. 5– 57/7. od 19. 11. 2007; Škvorčević, A., 2008, str. 74.

Razlog, zaradi katerega so bili slovenski duhovniku ustreljeni, je bilo njihovo domoljubje, kot zavedni Slovenci niso želeli maševati v tujem jeziku, zato so jih prijavili ustaškim oblastem ter jih zaprli v taborišče smrti, v Jasenovac.



Slovenski izgnanci z duhovnikom Vinkom Mundom. Fotografija je iz knjige Antuna Škvorčeviča *Gostoprimstvo Katoličke crkve prognanim slovenskim svećenicima u Požegi* (1941–1942), str. 113.



Slovenski izgnanci v Virovitici (v sredini prve vrste je fra Langerholz katerega je iz Jasenovca rešil Škof Stepinec). Foto: Josip Perša

## SLOVENSKI IZGNANCI MED HRVATI

Iz taborišča Slavonska Požega so Slovence razseljevali po takratni ustaški državi NDH v kraje Bosne in Hrvaške – največ po Slavoniji. Vozili so jih z vlaki v tovornih vagonih in v kamionih. V Bosni so na prostor, kjer so iztovorili cele družine, prišli domačini in kmetje z zapreženimi vozovi, da bi si izbrali delovno silo. Vse neizbrane so ustaši razdelili po domovih Srbov in Muslimanov. Kljub temu da so bili ti zelo siromašni, so Slovence lepo sprejeli in jim pomagali. Slovenci so se jim oddolžili s pridnim delom.

Sprejem Slovencev na Hrvaškem je bil različen od kraja do kraja. Veliko družin, ki so bile preseljene iz taborišča neposredno v Slavonijo, so hrvaški kmetje dobro sprejeli. Mnoge družine, ki so se kasneje vrnile iz Bosne, pa so ostale prepuščene same sebi.

Nihče ni vprašal, kako bodo preživeli. Bili so dneve in dneve brez hrane, imeli so le streho nad glavo in slamo, na kateri so spali. Po cele družine so ustaši razporedili po izropanih in zapuščenih domovih Srbov. Nekatere družine so sprejeli ostareli Srbi, vsi drugi pa so si iskali začasna bivanja po hlevih in skednjih. Bili so nenehno lačni, vsak se je moral znajti sam. Prosjačili so od hiše do hiše, ne le otroci, ampak tudi mame, dokler se sčasoma nekako niso znašli. Prvo pomoč so dobili od tam živečih Slovencev in dobrih ljudi.<sup>46</sup>

Skoraj nemogoča naloga za začetek je bila, kako se znebiti uši, stenic in drugega mrčesa, ki se je zaleгло v bivalnih prostorih. Večina ljudi se je ne-prestano selila, da bi si poiskala boljši kraj za bivanje in imela boljše pogoje za življenje. Tako so se v štirih letih izgnanstva nekatere družine selile celo osemkrat.<sup>47</sup>

---

<sup>46</sup> Objavljeni spomni izgnancev v knjigi *Spomini in pričevanja II* iz leta 2006, str. 144, 200, 235, 241, 325, 374, in v knjigi *Spomini in pričevanja III*, 2012, str. 55.

<sup>47</sup> Objavljeni spomini izgnancev v knjigi *Spomini in pričevanja*, 2003, str. 379, 399–401.

Težje so našli stalno zaposlitev, cele družine so običajno pomagale na poljih, kjer je delo trajalo od jutra do večera. Moške, posebej rudarje, so ločili od družin in jih zaposlili v železarni Sisak in drugod. V letu 1941 so zaposlili komaj deset odstotkov Slovencev. Vzrok je bil politično nezaupanje ustaško usmerjenih delodajalcev do izgnancev. Razmere so se po letu 1942 izboljšale, ko je začelo primanjkovati delovne sile in ko je Pavelić izdal odredbo, da smejo biti v državno službo sprejeti tudi priseljeni Slovenci.<sup>48</sup>

Razseljevanje je potekalo počasi, čeprav je Državna direkcija za prenavo 9. julija 1941 poslala navodila vsem krajem NDH in taboriščem, kako je treba Slovence razmestiti po »začasnih« domovih (šolah in drugih objektih) in hrano zanje vzeti od izseljenih Srbov. V okrožnici z dne 14. julija 1941 je Direkcija pojasnila, da prihajajo intelektualci, obrtniki, trgovci in drugi, ki znajo delati in jih je treba zaposliti. Ker je med ljudmi še vedno vladalo nezaupanje, se je vključil zavod za kolonizacijo, ki je v nekaterih krajih uspel prek uradov za kolonizacijo naseliti slovenske družine. Tak je primer Grubišnega Polja, kjer so kolonizirali 300 Slovencev.<sup>49</sup>

V navodilih je bilo uradom za kolonizacijo zabičano, naj takoj vselijo Slovence v zapuščene hiše Srbov in naj pazljivo postopajo z njimi, saj so postali državljani NDH, da ne bi neprimerno ravnanje psihološko slabo delovalo na priseljence.

Ministrstvo za pravosodje NDH je konec leta 1941 objavilo zakon, ki je določal, kako lahko Slovenci dobijo hrvaško državljanstvo. Sprejeti ukrepi s strani hrvaških institucij in pravočasno ravnanje so pozitivno delovali na prilagajanje Slovencev na življenje med Hrvati. Vendar na območjih nekaterih občin ni bilo dovolj pomoči, saj hrane, oblačil in drugega za življenje ni bilo dovolj niti za domače prebivalce. Predvsem pa je primanjkovalo primernih prostorov za bivanje.

---

<sup>48</sup> Ferenc, T., 1993, str. 84, v knjigi *Izgnanci: Množično izganjanje Slovencev med drugo svetovno vojno*; Simonič, J., 2003, str. 418, v knjigi *Spomini in pričevanja*.

<sup>49</sup> Karakaš Obradov, M., 2014, str. 204, 207, 211-216.

Veliko pomoč je nudil Odbor za slovenske priseljence, ki ga je najprej vodil Krunoslav Draganović, kasneje pa Franjo Habazin, saj je pomagal tako pri preskrbi s hrano, oblačilih, finančni pomoči kot pri pridobivanju različnih potrdil, prepustnic, brezplačnih železniških vozovnic in podobno. Izgnanci so bili hvaležni za vsako pomoč, najbolj dragocena pa je bila pomoč pri iskanju zaposlitve, ki je za večino njih največkrat pomenila delo na poljih. Neprecenljiva je bila pomoč hrvaškega in slovenskega Rdečega križa, vse od začetka vojne pa do vrnitve izgnancev v rodni kraj.<sup>50</sup> Hrvaški RK je slovenskemu predstavniku Alojzu Colnarju dajal mleko za Slovence, kruh pa je prispeval Urad za Hrvate, ki so se vračali iz Makedonije in Srbije.

Hrvatom je bilo prepovedano imeti stike s Slovenci. Po drugi strani pa je bilo zapovedano, da je treba stalno nadzorovati Slovence, njihovo vedenje in gibanje na prostoru, kjer živijo. Številni Slovenci so sodelovali s partizani, zato so bili pod nenehnim nadzorom oblasti. Ustaši so preiskovali domove, posameznike so zapirali, zasliševali in tudi mučili. Obenem so nenehno potekali boji, zato so prenekateri družine dostikrat bežale v gozdove in se po cele dneve skrivale.

Po navodilih Nemcev od začetka Slovencev ni bilo mogoče naseljevati blizu »nemške« meje – v Zagrebu, Samoborju, Klanjcu, Varaždinu, Ludbregu, Pregradi in Karlovcu. Oblasti tudi niso dovoljevale naseljevanja Slovencev v »pasivnih« krajih, v Dalmaciji, Liki in Hercegovini. O tem je Državna direkcija za prenavo obvestila Ministrstvo za zdravje NDH (pismo z dne 30. 7. 1941). Toda pozneje, od leta 1942, je oblastem ustrezalo, da so se Slovenci preseljevali v Zagreb k svojim sorodnikom, ker je tam živelo dosti »domačih« Slovencev. Dovoljevali so tudi preselitev na območje pod Italijo.<sup>51</sup>

O življenju izgnancev v NDH in njihovem doživljanju tega peklenskega obdobja v pričujoči publikaciji ni veliko zapisanega, saj so bili spomini

---

<sup>50</sup> Colnar je od nadškofa Stepinca dvakrat dobil denarno pomoč za slovenske izseljene duhovnike. Slovenski Rdeči križ je vsa vojna leta pošiljal denar veččlanskim družinam, vendar so ta denarna sredstva zaradi visoke inflacije le malo olajšala njihova življenja.

<sup>51</sup> Karakaš Obradov, M., 2014, str. 208 in 214.

številnih družin že opisani v treh knjigah z naslovom *Spomini in pričevanja* (2003, 2007 in 2012), ki jih je izdalo Društvo izgnancev Slovenije. Toda poudariti je treba, da so bili izgnanci neprestano lačni, saj hrane ni bilo dovolj, bili so brez obutve, oblečeni v cunje, trpeli so zaradi divjanja ustašev, mučenja in ubijanja (samo v taborišču Jasenovac je bilo ubitih oz. umrlih 273). Pobjjali so cele družine. Po moji družini z enajstimi izgnanimi člani so v NDH ostali štirje grobovi. Domov smo se vrnili samo otroci z materjo. Podobnih primerov je bilo še mnogo, toda ti posamezniki in nekatere družine nikoli niso bili evidentirani kot žrtve fašizma.

Ves čas izgnanstva nas je prežemal strah. Strah pred ustaši, ponekod tudi strah pred četniki in Čerkezi. Izgnanci so bili priče zverinskih zločinov, ubijanja, obešanja, streljanja in pretepanja do smrti Srbov in partizanov. Podobe smrti in grozodejstev, ki so se vrezale v naša življenja vse do danes. Strah in smrt sta bila vsakodnevena spremljevalca, tudi smrt svojcev – predvsem očetov in bratov.<sup>52</sup>

Sreča je bila, da je večina izgnancev preživela in po osvoboditvi so se vsi vrnili v rodni kraj, na svoje porušene domove, kljub temu da jim je hrvaška oblast ponujala zemljo, če bi ostali.

---

<sup>52</sup> Objavljeni spomini v knjigi *Spomini in pričevanja*, 2003, str. 219, in v knjigi *Spomini in pričevanja II*, 2006, str. 111, 324 itn.

## ŠTEVILO SLOVENCEV, IZSELJENIH V NEODVISNO DRŽAVO HRVAŠKO

Povsem natančnih podatkov o številu pregnanih Slovencev na Hrvaško v času 2. svetovne vojne, v tedanjo Neodvisno državo Hrvaško, ni, so še zmeraj zgolj približni. Vendar je po doslej objavljenih podatkih iz različnih pisnih virov mogoče precej natančno izračunati približno število Slovencev, ki so bili izseljeni s transporti, in tistimi, ki so se bili prisiljeni sami preseliti, in še številnih posameznikov, ki so jih na začetku okupacije Slovenije pregnali čez mejo.

Kako je potekalo izganjanje Slovencev?

Izseljeni v zbirno taborišče Slavonska Požega.....	9028 Slovencev
Pobegnili iz transporta za Slavonsko Požego.....	69 Slovencev
Izseljeni duhovniki.....	425 Slovencev
Izseljeni v Bjelovar .....	1021 Slovencev
Izseljeni v Petrinjo .....	272 Slovencev
Skupaj .....	10.815 Slovencev

Poleg zgoraj navedenih so prve aretacije in izgon Slovencev opravili oboženi člani Švabsko–nemške kulturne zveze, oddelek vojske in orožništva, ter jih pregnali čez mejo. Tako so poznani pregoni:<sup>53</sup>

9. aprila 1941 iz Gornje Radgone .....	neznano število,
11. aprila 1941 iz Maribora .....	neznano število,
aprila 1941 iz Rogatca, 13 družin .....	38 Slovencev,
21. do 23. aprila 1941 iz Posavja.....	226 Slovencev,
9. maja 1941 iz Ljutomera.....	128 Slovencev,
z Borla pri Ptujju (neznani datum.....)	neznano število,
od pregnanih v Sárvár (Madžarska) vrnjenih v	

<sup>53</sup> Ferenc, T., 1993, str. 36, v knjigi *Izgnanci: Množično izganjanje Slovencev med drugo svetovno vojno*; Milošević, S., 1981, str. 23; Karakaš Obradov, M., 2014, str. 215.



Baranjo in Bačko .....	100 otrok,
taborišče Kampor na Rabu (INTERNIRANCI) .....	5087 Slovencev,
iz Srbije se je kasneje na Hrvaško	
preselilo več družin .....	neznano število.**
Skupaj.....	5579 Slovencev <sup>54</sup>

\*\* 2389 Slovencev, ki so bili izseljeni v Srbijo, se je kasneje preselilo v druge kraje Jugoslavije, od Makedonije do Ljubljanske pokrajine. V knjigi z naslovom *Begunci in priseljenci na ozemlje okupirane Jugoslavije (1941–1945)* Milošević, 1981, str. 41, navaja, da je bilo v NDH iz Srbije priseljeno 500 Slovencev, kar je točneje, toda veliko manj od podatkov Toneta Ferenc, ki navaja, da je bilo teh Slovencev 5.000, kar je nemogoče.

Iz navedenega sledi, da je bilo v Neodvisno državo Hrvaško v času druge svetovne vojne pregnano in izseljeno najmanj 16.400 Slovencev, kar je mnogo več, kot so doslej objavljeni podatki.<sup>55</sup> Tem številkam je treba dodati še številne Slovence, ki so se na Hrvaško preselili prostovoljno.

<sup>54</sup> Kaplan, G., 2002, str. 17; Karakaš Obradov, M., 2014; Vidič, Jože, 1981, str. 107, v knjigi *Bili so uporni: zaprti, pregnani, obešeni, ustreljeni, na suženjskem delu uporni: Koncentracijsko taborišče Sárvár*; Ferenc, T., 1974, str. 21, v knjigi *Odprta srca: Kronike ljudske solidarnosti: Množično izganjanje Slovencev*.

<sup>55</sup> Do tolikšnega številčnega razhajanja je prišlo po mojem mnenju, ker družine po letu 1992, od ustanovitve Društva izgnancev Slovenije, niso prijavile vseh izgnanih žrtev, tako ima DIS določene podatke, iz pregledanih dokumentov pa so razvidne druge številke.

# TABORIŠČA NA OBMOČJU NEODVISNE DRŽAVE HRVAŠKE

Po nastanku Neodvisne države Hrvaške 10. aprila 1941 so ustaši nasledili taborišča Hrvaške banovine, ki so bila ustanovljena že leta 1939 za izolacijo komunistov, njihovih simpatizerjev in ki so služila za sprejem Judov, pobeglih iz Nemčije in Avstrije.

Prva svoja taborišča so ustaši zgradili na hitrico, s precej improvizacije. Proučevali so nemška koncentracijska taborišča in njihovo ravnanje z zaporniki. Popolnoma so posnemali rajh, toda po surovosti ubijanja so preseгли svoje učitelje. Kasneje začenjajo ustaši urejati taborišče tako, da gradijo infrastrukturo. Posebej poskrbijo, da lokacije taborišč niso v bližini večjih mest.

Hrvaška je bila posejana s številnimi taborišči, ki so bila poimenovana glede na namen svojega delovanja. Na osnovi analiz zveze borcev taborišča na Hrvaškem delimo po času nastajanja, vsebini in ciljih ravnanja v več logičnih skupin.<sup>56</sup>

## Preselitvena taborišča, obstajala leta 1941<sup>57</sup>

1. Slavonska Požega
2. Bjelovar
3. Caprag pri Sisku

## Zbirna taborišča

1. Đakovo
2. Jastrebarsko

<sup>56</sup> Deverić, M., in Fumić, I., 2008, str. 4.

<sup>57</sup> Deverić, M., in Fumić, I., 2008, str. 28; Bjelić, M., 1967, str. 194.

3. Kerestinec
4. Samobor
5. Slavetić
6. Tenja pri Osijeku
7. Zagreb (Študentski center, Zavrtnica, Zavod za vzgojo gluhtonemih – Ilica 113, dom za otroke in drugi)

#### Ustaška koncentracijska taborišča

1. Danica
2. Gospić
3. Jadovno
4. Jasenovac
5. Lepoglava
6. Kruščica
7. Sisak
8. Slano in Metajna
9. Velika Gorica

#### Taborišča za otroke in ženske

1. Lobor
2. Gornja Reka
3. Jastrebarsko

#### Skupna taborišča ustašev in Nemcev

1. Jankomir
2. Vinkovci
3. Zemun

#### Italijanska fašistična taborišča

1. Bakar
2. Dubrovniška taborišča
3. Kraljevica
4. Kampor na otoku Rabu
5. Lovrijenac

6. Molat
7. Mamula (na ozemlju Črne gore)
8. Prevlaka
9. Zlarin

#### Četniška taborišča

1. Koncentracijsko taborišče v Jašavici
2. Taborišče v Kosovem pri Kninu
3. Taborišče v šoli v kraju Karać

Vsa navedena taborišča, razen preselitvenih taborišč, so bila taborišča smrti. V njih je bil človek le številka.

Veliko Slovencev je bilo pripeljanih v taborišče Slavonska Požega, v taborišče Jasenovac in v taborišče Kampor na otoku Rabu. Manj Slovencev je doživelo trpljenje v taboriščih Lepoglava, Stara Gradiška, Jastrebarsko in Kerestinec v Zagrebu.

### **Taborišča Neodvisne države Hrvaške, v katera so bili internirani Slovenci**

#### **Taborišče JASENOVAC**

Taborišče Jasenovac je bilo največje koncentracijsko taborišče na jugu Evrope in najbolj surovo po zločinih, ki so jih izvajali ustaši. V njem je umrlo in bilo ubitih prek 83.000 oseb, največ Srbov, Romov, Judov in Slovencev.

Taborišče Jasenovac je bilo sestavljeno iz štirih taborišč, označenih z rimskimi številkami, in sicer:

- I – taborišče Krapje, delovalo od avgusta do novembra 1941;
- II – taborišče Bročice, delovalo od avgusta do novembra 1941;
- III – taborišče Cigłana, delovalo od oktobra 1941 do 22. aprila 1945;
- IV – taborišče Kožara, delovalo od oktobra 1941 do 22. aprila 1945.



Taborišče Jasenovac.

Foto: iz knjige M. Deverić/I. Fumić: Hrvatska u logorima 1941.-1945., str. 61

Hkrati z nastankom taborišč je v Jasenovcu nastalo Poveljstvo zbirnega taborišča, ki ga je vodil Vjekoslav Maks Luburić in ki se je v Nemčiji izobraževal o organizaciji taborišč. Zakon za pošiljanje ljudi v zbirna taborišča je bil objavljen komaj 25. 11. 1941. Pred tem so taborišča že delovala.<sup>58</sup>

Taborišči Krapje in Bročice sta nastali tako, da so iz taborišč v Gospiću, Jadovnem, Slanem in Jastrebarskem pripeljali taboriščnike z namenom, da bi izsušili močvirno Lonjsko polje in zgradili nasip na Strugu ob Savi. Obe taborišči so zaradi stalnega deževja in velikih poplav leta 1941 porušili. Bolne in onemogle taboriščnike so ubili, zdrave pa odvedli v glavno taborišče Jasenovac.<sup>59</sup>

V kratkem obdobju delovanja taborišča Bročice je bilo v njem ubitih ali umrlih 2000 oseb. Režim je bil nečloveški, pretepanja do smrti so bila na dnevnem redu, prav tako mučenja v kletkah, imenovanih »sic«, ki so bile spletene iz bodeče žice in visoke samo 75 cm, tako da so taboriščniki v njih lahko samo čepeli.

<sup>58</sup> Deverić, M., in Fumić, I., 2008, str. 52.

<sup>59</sup> Deverić, M., in Fumić, I., 2008, str. 50.

Osrednje taborišče Jasenovca je bila Ciglana, njegovi poveljniki so bili Ljubo Miloš, Dinko Šakić, Joso Matijević in Hinko Picilli (vsi vojni zločinci). To največje taborišče ustaškega režima so ironično imenovali delovno taborišče. Stalo je v industrijskem delu, kjer so bile opekarna, žaga, tovarna verig, mlin in različne delavnice. Potem ko so prvotno ograjo iz žice odstranili, so zgradili visoke zidove. Taboriščnike so mučili na vse mogoče načine, umorjene metali v Savo in tudi sežigali v pečeh, imenovanih Picillijeve peči, po svojem konstruktorju.<sup>60</sup>

Četrto taborišče Kožara je stalo v naselju Jasenovac, v usnjarni, kjer je dnevno delalo do 150 za delo z usnjem večjih taboriščnikov. Tam je bil režim lažji.

Ko se je približeval konec 2. svetovne vojne, se je 600 taboriščnikov organiziralo, tako da so 22. aprila 1945 goloroki izvedli preboj iz taborišča. Rešil se je samo 101 taboriščnik, med njimi en Slovenec – Edvard Boršnik, doma z Reke na Hrvaškem.<sup>61</sup> Naslednji dan so ustaši pobili vse taboriščnike in objekte porušili.

Za končno število mrtvih v Jasenovcu se ne ve in se tudi ne bo nikoli vedelo. Doslej je bilo popisanih 83.145 žrtev. Slovencev je umrlo 273, med njimi tudi Martin Kramar, avtorjev oče.<sup>62</sup>

Dobro bi bilo raziskati, koliko ubitih Slovencev je bilo izgnancev. Na seznamu slovenskih žrtev iz Jasenovca, ki je v avtorjevi lasti, so navedeni podatki: ime in priimek, od kod je žrtev, podatki o rojstvu in datum smrti. Med žrtvami so bili namreč tako »domači« Slovinci, ki so živeli na Hrvaškem, kot tudi izseljeni Slovinci, ki se niso mogli sprijazniti z izgonom iz Slovenije, a so bili »neprimerni« za ustaško oblast. Takih je bila večina, 222.

<sup>60</sup> Deverić, M., in Fumić, I., 2008, str. 58.

<sup>61</sup> Arhiv Javnega zavoda Spominskega območja Jasenovac.

<sup>62</sup> Arhiv Javnega zavoda Spominskega območja Jasenovac in pismo ur. štev. 19–50/14 z 10. 9. 2014 (arhiv avtorja), Kramar, A., *Kamnita roža med grobovi*, str. 14, v Vestniku DIS-a, številka 101–102.

## **Taborišče STARA GRADIŠKA**

To taborišče je sodilo pod poveljstvo Jasenovca, kot taborišče V.<sup>63</sup> Bilo je namenjeno političnim zapornikom, partizanom in simpatizerjem narodno-osvobodilnega boja. Takšna struktura taboriščnikov se je znala dobro organizirati in povezati s komiteji na terenu, občasno tudi s CK KP Hrvaške. Dvakrat so načrtovali preboj, toda obakrat neuspešno.

Taborišče je lahko sprejelo 3000 oseb. Zelo veliko je bilo otrok in žensk, večinoma s Kozare. Otroke so ubijali s plinom ciklon. Konec leta 1944 so ustaši začeli z likvidacijo taborišča, taboriščnike so odpeljali v Jasenovac in Lepoglavo. Od tistih, ki so bili predvideni za likvidacijo, se jih je rešilo samo nekoliko moških in tri ženske. Ko so 24. aprila 1945 partizanske enote osvobodile mesto, so v razrušenem taborišču našle kupe trupel. Predvideva se, da je v taborišču izgubilo življenje okrog 6000 oseb.

Po podatkih Memorialnega muzeja Jasenovac (pismo ur. štev. 19-50/14 z 10. 9. 2014) je bilo v taborišču Stara Gradiška ubitih 40 Slovencev, večina na poti v taborišče Jasenovac.

<b>Pregled umrlih Slovencev po letih</b>	
1941	1 oseba
1942	17 oseb
1943	3 osebe
1944	12 oseb
1945	4 osebe
Leto ni znano.	3 osebe

Koliko Slovencev je šlo skozi taborišče, ni znano. Vendar so bili, ker nekdanji taboriščnik Jernej Borovnik – Bartol v svojem delu *Spomini Slovencev na Jasenovac, Staro Gradiško in Lepoglavo* navaja seznam z 282 taboriščniki

<sup>63</sup> Deverić, M., in Fumić, I., 2008, str. 62; Peršen, M.; 1990, str. 232.

Slovenci. V drugi knjigi piše, da so ob koncu leta 1943 uspeli pobegniti štirje naši sotrpini.<sup>64</sup>



Vhod v taborišče Stara Gradiška.

Fotografija je iz knjige iz knjige Miša Deverića in Ivana Fumića *Hrvatska u logorima 1941.–1945.*, str. 63.

### **Taborišče LEPOGLAVA<sup>65</sup>**

Leta 1941 so ustaši prevzeli taborišče Lepoglavo s 1000 kaznjenci. Takoj so začeli s terorjem, prve žrtve so streljali v taborišču, pozneje pa v Gospiću. Režim v taborišču je bil grozen; s stalnim pretepanjem in z mučenjem na vsem mogoče načine. Taboriščnike so imeli zaprte v celicah. V noči z 12. na 13. julij 1943 je bilo taborišče osvobojeno. Rešilo se je 733 oseb. Po izjavah rešenih je bilo v Lepoglavi huje kot v Stari Gradiški, saj so v Lepoglavi ustaši divjali dan in noč.

<sup>64</sup> Borovnik – Bartol, J., 1998, brošura Spomini Slovencev na Jasenovac, Staro Gradiško in Lepoglavo. Nahaja se v Spominskem področju Jasenovac, št. 949/04; kopija avtorjev osebni arhiv.

<sup>65</sup> Deverić, M., in Fumić, I., 2008, str. 69–72; Peršen, M.; 1990, str. 295–300.



Od maja 1944 do aprila 1945 je bilo taborišče Lepoglava spet v rokah ustašev. Pred likvidacijo taborišča so ustaši odločili, da bodo taboriščnike pobili, toda ne v Lepoglavi, ki je bila naseljeno mesto. Načrt so izpeljali tako, da so taboriščnike poslali v Jasenovac na likvidacijo v treh transportih (v vsakem vagonu po 80 oseb). Iz prvega transporta z 800 osebami se jih je rešilo samo pet. Iz drugega transporta se je rešilo 57 oseb, in sicer tako, da so med vožnjo do Jasenovca izrezali dno vagona in pobegnili.

V Jasenovcu so vse taboriščnike iz obeh transportov pobili. Iz tretje skupine, v kateri je bilo 300 oseb, se ni rešil nihče, vse so pobili na poti do Jasenovca. Po podatkih Mirka Peršena je bilo v Lepoglavi ubitih 600 oseb. Šime Klaić, ki se je rešil iz transporta smrti, pa je mnenja, da jih je bilo okrog 3600.



Kolona taboriščnic na poti iz taborišča Stara Gradiška v Jasenovac.  
Fotografija je iz knjige Miša Deverića in Ivana Fumića *Hrvatska u logorima*  
1941.–1945., str. 42.

Koliko Slovencev je ubitih v taborišču Lepoglava, se ne ve. Toda bili so v tem taborišču, saj so se po okupaciji Slovenije številni znašli v teh krajih, bili izgnani čez mejo ali pa so sami zapustili svoj kraj.

## **Taborišče KERESTINEC<sup>66</sup>**

Taborišče je delovalo od 19. aprila do 14. julija 1941 v graščini v kraju Kerestinec, ki je 18 kilometrov oddaljeno od Zagreba. V taborišču so bili trije ločeni deli: srbsko- jugoslovanski (247 oseb), judovski (487 oseb) in komunistični (100 oseb). V slednjem so bili znani hrvaški komunisti: dr. Božidar Adžija, Ognjen Prica, Otokar Keršovani, Avgust Cesarec in drugi. Potem ko je bilo 9. julija 1941 s streljanjem umorjenih prvih deset žrtev, se je med njimi porodila ideja o preboju iz taborišča. Zaporniki so se povezali s komitejem KPH in v noči s 13. na 14. julij goloroki začeli preboj, ki se je končal katastrofalno. Med pripravami je prišlo do nesporazuma, saj jih zunaj taborišča nihče ni pričakal. Od 94 se jih je rešilo samo 14, pobitih je bilo 36, zajetih pa 44, ki so bili 17. julija ustreljeni v Dotrščini (Zagreb). Tiste, ki v preboju niso sodelovali, so poslali v druga taborišča, taborišče Kerestinec pa zaprli.

Med žrtvami v Kerestincu je bilo nekaj Slovencev, toda natančnih podatkov nisem uspel zbrati. Na spomeniku v Kerestincu so sicer poimensko navedena imena vseh žrtev, toda po imenih ni mogoče natančno sklepati, kateri od njih so po narodnosti Slovenci.

## **Taborišče KAMPOR NA OTOKU RABU**

Strategija italijanskih vojaških in civilnih oblasti je bila, da se z množičnimi izseljevanji Slovencev in Hrvatov z okupiranih območjih naredi prostor za naselitev Italijanov.

Taborišče Kampor je bilo zgrajeno v zalivu Kampor, ki je šest kilometrov oddaljeno od mesta Raba. Prvotno je bil prostor ograjen z bodečo žico v več vrstah, vsakih 50 metrov pa so bile postavljene lesene opazovalnice, opre-

---

<sup>66</sup> Deverić, M., in Fumić, I., 2008, str. 38–40; Peršen, M.; 1990, str. 53–62.

mljene z reflektorji. Okoli taborišča so stali bunkerji in minirano zemljišče.<sup>67</sup> Iz okolice taborišča so Italijani izselili vse prebivalstvo, v njihove domove pa naselili okoli 2200 vojakov, ki so bili zadolženi za varovanje taborišča in otoka Raba. V taborišču je delalo še 200 karabinjerjev, izurjenih za delo v taboriščih. Karabinjerji so bili po svojem statusu nad vojaki.

Taborišče je bilo razdeljeno na štiri ločena taborišča – moško, judovsko, žensko in taborišče kazenskih delavnic. Taboriščniki so bivali v majhnih šotorih, dokler niso postavili velikih šotorov za 20 oseb. Kasneje je bilo zgrajeno 150 barak, vsaka je sprejela 12 oseb, in nekaj zidanih zgradb za Jude. Na čelu taborišča je bil od začetka do konca karabinjerski podpolkovnik Vincenzo Cuiuli.

Internirance so dovažali ponoči, večina moških bila v okovih.<sup>68</sup> Režim je bil zelo strog, taboriščnike so za najmanjšo napako kaznovali z bičanjem, z nočno hojo po ostrem kamenju le v srajci. Najtežja kazen je bila, da so taboriščnike privezali na osrednji steber sredi taborišča.

Prvi interniranci so bili Slovenci, pripeljali so jih 28. julija 1942. Do 31. oktobra je bilo pripeljanih še 7541 oseb, največ iz ljubljanskega okraja, kar 5087.<sup>69</sup> Pozimi se je število taboriščnikov hitro zniževalo zaradi umiranja, saj so bile razmere zelo težke (slaba hrana in pičla hrana, pomanjkanje vode, mraz, močni vetrovi in bolezni).

Slovenci so bili pripeljani v Kampor v naslednji dinamiki:<sup>70</sup>

28. 7.....	198 oseb*	9. 8.....	125 oseb
31. 7.....	144 oseb*	4. 9.....	350 oseb*
2. 8.....	199 oseb*	7. 9.....	333 oseb
3. 8.....	380 oseb*	8. 9.....	67 oseb
4. 8.....	387 oseb	21. 10.....	110 oseb

<sup>67</sup> Deverić, M., in Fumić, I., 2008, str. 89.

<sup>68</sup> Kovačić, I., 1998, str. 108.

<sup>69</sup> Kovačić, I., 1998, str. 104; Deverić, M., in Fumić, I., 2008, str. 90.

<sup>70</sup> Kovačić, I., 1998, str. 107.

5. 8.....	500 oseb*	23. 10.....	187 oseb
6. 8.....	1194 oseb	31. 10.....	102 oseb
7. 8.....	811 oseb	skupaj.....	5087 oseb

\*V teh transportih so bili pripeljani samo moški.

Hrvate so pripeljali 6., 7., 9., 10. in 11. avgusta, 9. septembra, 20. in 31. oktobra 1942. Skupaj 2024 oseb. Ker je bila večina njih pripeljana iz Čabra, je mogoče predpostaviti, da so bili tudi med njimi Slovenci, saj je v Čabru in ob meji živelo precej Slovencev. Pomembno je tudi, da sta bila dva transporta internirancev pripeljana iz Italije, in sicer 26. 10. 1942 je bilo pripeljanih iz Padove 175 oseb, dan za tem pa iz Gonarsa 122 oseb. Tudi med temi interniranci so bili tako Slovenci kot Hrvati, ki so bili po okupaciji Slovenije izgnani v omenjeni italijanski taborišči.



(14) Taborišče Kampor na otoku Rabu 1941–1943.  
Fotografija je iz knjige Miša Deverića in Ivana Fumića  
*Hrvatska u logorima 1941.–1945.*, str. 91.

Za taboriščnike se je zavzel slovenski duhovnik dr. Josip Srebrnič, ki je služboval na Rabu in ki so ga Italijani zaprli v reški zapor.

Podatki o tem, koliko internirancev je bilo zaprtih v taborišču Kampor, se med sabo razlikujejo. Po italijanskih podatkih jih naj bi bilo 9801, Državna komisija Hrvaške za ugotavljanje okupatorskih zločinov je objavila, da naj bi bilo do 22. 9. 1942 zaprtih 13.000 oseb. V podatkih komisije za Slovenijo je navedena številka 14.000 oseb. K tem številkam je treba prišteti še Jude, ki so bili v taborišče pripeljani leta 1943.<sup>71</sup>

Treba je dodati, da so se taboriščniki organizirali in že 5. januarja 1943 ustanovili odbor OF slovenskih taboriščnikov. Za zvezo med taboriščniki in zaledjem je bil zadolžen Slovenec Vinko Bakota, ki je bil italijanski vojak – stražar. Obenem so se Slovenci organizirali v bataljone in čete. Sledili so jim Judje. Tako pripravljeni so pričakali osvoboditev. Italijansko vojsko so po kapitulacije Italije razorožili na celem otoku Rabu. Ustanovili so partizansko vojsko – Rabsko brigado s 17.000 borci, v kateri je bilo največ Slovencev.

V taborišču je izgubilo življenje 1490 oseb, od tega največ Slovencev. Slovenec B. Jezernik je v knjigi *Italijanska koncentracijska taborišča za Slovence v drugi svetovni vojni* (1997) objavil, da je bilo največ žrtev Slovencev, in sicer 1252.<sup>72</sup> Danes je ves prostor taborišča primerno urejen, postavljeni so spomeniki, ki pričajo o italijanskih zločinih, na nagrobnih ploščah je navedenih 1079 imen. Taborišče Kampor je žalosten primer med italijanskimi taborišči po številu umrlih v enem letu. Kampor je taborišče smrti in grobnica Slovencev.

---

<sup>71</sup> Kovačić, I., 1998, str. 114.

<sup>72</sup> Deverić, M., in Fumić, I., 2008, str. 92; Kovačić, I., 1998, str. 122.

## UMRLI SLOVENSKI IZGNANCI NA OBMOČJU NDH MED LETOMA 1941 IN 1945

Hrvaška in Bosna sta posejani z grobovi umrlih in ubitih Slovencev v obdobju 2. svetovne vojne. Resnica pa je, da grobov sploh več ni, ker so zapuščeni in pozabljeni. Toda grobov tistih, ki so bili ubitih po taboriščih, nikoli ni bilo. Po doslej znanih podatkih je bilo v Neodvisni državi Hrvaški 1700 ubitih in umrlih Slovencev.

Kraji, kjer so končali svoje življenje slovenski izgnanci in begunci na območju NDH:

### 1. Ozemlje Hrvaške:<sup>73</sup>

- Petrinja (13 oseb), Osijek (13 oseb), Jasenovac (13 oseb)<sup>74</sup>, Zagreb (10 oseb), Sisak (9 oseb), Bjelovar (7 oseb), Grubišno Polje (7 oseb), Slavonski Brod (4 osebe), Požega (4 osebe) in Lovas (4 osebe);
- po tri osebe: Ceremušnica, Gudinci, Knin, Mala Barna, Našice, Sunja in Virovitica;
- po dve osebi: Đakovo, Koprivnica, Rab (mesto) in Vinkovci;
- po ena oseba: Daruvar, Donji Miholjac, Đurđenovac, Garešnica, Ivanić Grad, Lepoglava, Ludbreg, Medinci (Slatina), Nova Gradiska, Ogulin, Okučani, Pakrac, Požeški Brestovac, Suha Mlaka, Sunja in Žakanje.
- ostali kraji (neznano): 7 oseb;
- na poti domov: 2 osebi.

Skupaj 135 oseb.

### 2. Ozemlje Bosne in Hercegovine:

- Sarajevo (7 oseb), Banja Luka (6 oseb), Drežni Grad (4 osebe);

<sup>73</sup> Kaplan, Z., 2001, str. 44–49.

<sup>74</sup> V seznamih ubitih v taborišču Jesenovac je za izgnane Slovence navedena številka 222 žrtev.

- po dve osebi: Bosanski Petrovac, Bosanski Šamac, Brčko, Mostar, Teslić in Jagodina;
  - po ena oseba: Bosanska Gradiška, Gračanica, Foča, Han pijesak, Mrkonjić Grad, in Mostar;
  - ostali kraji (neznano): 5 oseb.
- Skupaj 40 oseb.

### 3. Ubiti Slovenci v taborišču Jasenovac<sup>75</sup>

Za ubitimi v taborišču Jasenovac in taborišču Stara Gradiška (273 oseb) ni bilo grobov. V Jasenovcu je bilo ubitih 233 oseb. V Stari Gradiški in na poti v taborišče Jasenovac je bilo ubitih 40 oseb. Od vseh ubitih je 51 oseb takšnih, ki so že pred vojno živele na Hrvaškem, v Bosni ali pa v tujini. Predpostaviti je mogoče, da so bili ostali (222 oseb) izgnani Slovenci in begunci. To dokazujejo podatki Javnega zavoda Spominskega območja Jasenovac.

Kako so Slovenci umirali po letih:

1941.....	9 oseb	1941.....	57 oseb	1943.....	16 oseb
1944.....	65 oseb	1945.....	100 oseb	neznano.....	26 oseb

Za vse žrtve v Jasenovcu stoji danes na prostoru takratnega taborišča imponanten spomenik Kamniti cvet, ki simbolizira življenje in je delo akademskega kiparja Bogdana Bogdanovića iz Beograda. Odkritje spomenika je potekalo 4. julija 1966. Avtor prve likovne postavitve v stavbi muzeja je bil projekt akademskega slikarja Jožeta Rebernaka, bivšega izgnanca in člana Slovenskega doma iz Zagreba ter člana Krajevne organizacije Društva izgnancev Slovenije v Zagrebu.

### 4. Umrli in ubiti v taborišču Kampor na otoku Rabu

Na otoku Rabu, na prostoru, kjer je stalo taborišče Kampor, so v spominskem parku urejeni grobovi 1079 Slovencev. Park z vklesanimi imeni internirancev so uredili po načrtih slovenskega arhitekta Edvarda Ravni-

<sup>75</sup> Arhiv Javnega zavoda Jasenovac, pismo ur. št. 19-50/14 z 10. 9. 2014 (arhiv avtorja).

karja, Plečnikovega študenta. Mozaik v kapelici je delo slovenskega slikarja Marija Preglja.<sup>76</sup> Za park in grobove skrbi Republika Slovenija, ki ga je tudi leta 1953 dala urediti.

#### 5. Območja Slovenije in Srbije, ki jih je Hitler odstopil Neodvisni državi Hrvaški

Podatkov za umrle in ubite v vaseh Jesenice, Obrežje, Nova vas, Bregansko selo in Čeden, ki so bile pod oblastjo Neodvisne države Hrvaško, ni, saj je v njih ostalo le nekaj prebivalcev, 1150 so jih namreč pregnali v nemška taborišča, pet pa v taborišče Jasenovac. Ve se, da so 13. in 14. septembra 1942 na Planini ustaši iz Zagreba pobili 34 Slovencev, večina je bila iz italijanskega dela okupirane Slovenije ob meji z NDH.

Na prostoru Srbije, med Donavo in Savo, vse do Zemuna, ki je bila pod oblastjo NDH, je med vojno umrlo najmanj 8 slovenskih izgnancev.

#### 6. Ostale žrtve vojne

Ni znano, koliko mladih Slovencev – izgnancev, ki so bili mobilizirani v nemško vojsko v NDH, tako imenovano legijo, je padlo ali bilo ubitih za časa osvoboditve. Osebno se spominjam čete legionarjev, ki je delovala v okolici Virovitice in v Bosni. Bili so vrhunsko opremljeni in oboroženi. Tudi ni znano število padlih slovenskih partizanov na tleh NDH.

Lepo in pohvalno je, da je Društvo izgnancev Slovenije od ustanovitve društva pa vse do danes uspelo popisati umrle, izgnance in žrtve vojnega nasilja med letoma 1941 in 1945. Toda treba je dodati, da to niso vse slovenske žrtve 2. svetovne vojne na Hrvaškem, saj številni umrli niso bili nikoli popisani – prijavljeni, med njimi sta na žalost tudi dva člana naše družine (babica Katarina Kolarič iz Lahoncev pri Ormožu in stric Matija Kramar). V številnih pogovorih s preživelimi izgnanci sem ugotovil, da ni popisanih še več žrtev izgnancev.

Lepo, da Društvo izgnancev Slovenije nadaljuje s popisom umrlih v izgnanstvu.

---

<sup>76</sup> Polona Jurinić, Strokovno potovanje v Kampor na Rabu, časopis Novi Odmev št. 54.



## PRILOGE

1. Državna direkcija za prenavo
2. Navodila za vseljvanje in namestitvev Slovencev (z dne 9. 7. 1941)
3. Odlok o prevozu transportov z izgnanimi Slovenci (z dne 10. 7. 1941)
4. Transport Slovencev z južne Štajerske (vozni red vlakov)
5. Prva stran seznama izgnancev iz Slovenije, pripeljanih v 20. transportu (z dne 18. 7. 1941)
6. Spremni dokument 27. transporta (z dne 6. 8. 1941) iz taborišča Rajhenburg
- 7.1 Stanje v taborišču (iz knjige Stanje logora (v prevodu))
- 7.2 Stanje v taborišču z dne 17. 7. 1941
8. Razseljevanje Slovencev iz taborišča Slavonska Požega
9. Transportni seznam z imeni izseljenih slovenskih družin iz taborišča Slavonska Požega v Bosansko Gradiško 17. 7. 1941
10. Spomenik žrtvam fašizma v Slavonski Požegi
11. Spomenik žrtvam fašizma v Slavonski Požegi (od njega stojijo danes samo še temelji.)

## DRŽAVNA DIREKCIJA ZA PRENOVO

## DRŽAVNO RAVNATELJSTVO ZA PONOVO

»Zakonska odredba o osnutku Državnog ravnateljstva za ponovu«  
glasi:

## Cl. 1.

»U smislu odsjeka IV. zakonske odredbe o 'državnoj vladi od 24. lipnja 1941. broj CLXVIII.Z.p. 499-1941. osniva se Državno ravnateljstvo za ponovu s djelovanjem na celokupnom području Nezavisne Države Hrvatske, kojem je na čelu državni ravnatelj, a koji je izravno podvrgnut predsjedništvu vlade.

## Cl. 2.

U djelokrug Državnog ravnateljstva za ponovu spada uređenje svih poslova useljavanja, smještaja i izseljavanja pučanstva; preuzimanje i predaja posjeda i inih dobara iz ruke izseljenih u ruke useljenih odnosno naseljenih, te privremena i međutomna uprava na takvim imanjima i dobrima.

Unutarnje naseljavanje (kolonizacija) kao takovo ne spada u djelokrug ovoga ravnateljstva.

## Cl. 3.

Za izvršavanje i provođenje odluka Državnog ravnateljstva za ponovu imaju se osnovati potrebni odsjeci i uredi. Podjedno se ima postrojiti posebno 'Ponovničko oružništvo', koje će stajati na raspolaganju ravnateljstva kao posebno oružano tijelo za osiguranje nesmetanog provođenja ponovničke zadaće.

## Cl. 4.

Novčana sredstva te pomoći državnih i samoupravnih vlasti određena su čl. 14. do 16. Zakonske odredbe o državnoj vladi.

## Cl. 5.

Provođenje ove zakonske odredbe povjerava se predsjedništvu vlade, koje će izdati provedbene naredbe i propisnike o ustrojstvu i poslovanju ovog državnog ravnateljstva.

## Cl. 6.

Ova zakonska odredba stupa na snagu proglašenjem u 'Narodnim novinama'.

U Zagrebu, 24. lipnja 1941.

Poglavnik:  
Dr. Ante Pavelić, v.r.»

Dva tjedna kasnije Pavelić donosi i »Provedbenu naredbu predsjedništva vlade zakonskoj odredbi o osnutku Državnog ravnateljstva za ponovu od 24. lipnja 1941.« Ona glasi:

## »Cl. 1.

Državno ravnateljstvo za ponovu obavljat će:

a) sve poslove oko izseljavanja stranog življa iz Nezavisne Države Hrvatske. U vršenju te dužnosti ono će skupljati sve potrebne podatke o osobama, koje treba izseliti, izdat će o tomu sve potrebne odluke te ih izvršivati. Preuzimat će pokretnu i nepokretnu imovinu izseljenih osoba, pa ju što prije predavati na raspolaganje Zavodu za kolonizaciju, a dotle privremeno upravljati i vršiti nadzor nad tom imovinom, i obavljati neodgodive poslove na njoj,

b) poslove useljavanja i smještaja useljenika, koji kod naseljenja ne dobivaju nekretnine.

## Cl. 2.

Svi poslovi unutarnje kolonizacije i smještaja iz inozemstva useljenih Hrvata na nekretnine u domovini ne spadaju u djelokrug ravnateljstva za

ponovu nego isključivo u nadležnosti Zavoda za kolonizaciju prema dosadašnjim propisima.

Cl. 3.

Državno ravnateljstvo ima se u svim poslovima držati uputa i ovlasti, koje će mu izdavati predsjedništvo vlade.

Nadzor nad radom Državnog ravnateljstva za ponovu vrši predsjedništvo vlade bilo po svojim organima bilo po naročito u tu svrhu određenim izaslanicima.

Cl. 4.

Ravnateljstvo za ponovu imat će središnji ured u Zagrebu, a prema potrebi u suglasju sa predsjedništvom vlade osnovat će po državi svoje urede, ispostave i povjereništva.

Ustrojstvo i poslovanje središnjeg ureda, ispostava i povjereništava uredit će se propisnikom, koga će izdati predsjedništvo vlade na prijedlog Državnog ravnateljstva za ponovu.

Cl. 5.

Za izvršenje u Cl. 1. određenih zadaća stoji Državnom ravnateljstvu za pomoć ponovničko oružništvo. Ono će se ustrojiti i izobraziti pod nadležnošću ministarstva domobranstva, te stoji stegovno pod ministarstvom domobranstva a pod nadležnošću vojnih sudova.

Njegovo potanje ustrojstvo propisat će se propisnikom po ministarstvu domobranstva u suglasju s predsjedništvom vlade.

Cl. 6.

Sve državne oblasti dužne su unutar svoje nadležnosti Državnom ravnateljstvu za ponovu pružiti potrebitu pomoć.

Cl. 7.

Proti odlukama Državnog ravnateljstva za ponovu dozvoljen je utok u roku od 15 dana putem ravnateljstva na predsjedništvo vlade. Utok nema obustavne moći.

Proti rješenju predsjedništva vlade nije dozvoljena tužba na upravni sud.

Cl. 8.

Novčana sredstva potrebna Državnom ravnateljstvu za ponovu za provađanje njegovih zadaća određuju se u državnom proračunu.

Do donošenja državnog proračuna odredit će se novčana sredstva izvanrednom navjerom.

Cl. 9.

Državno ravnateljstvo za ponovu držat će se u svemu propisa Cl. 14. do 17. zakonske odredbe o državnoj vladi Nezavisne Države Hrvatske od 24. VI. 1941.

Cl. 10.

Ova provedbena naredba stupa na snagu danom proglašenja u Narodnim novinama.

U Zagrebu, dne 26. lipnja 1941.»

HDA - knjiga 1 – 1076, str. 4 do 6 – Ponova.

## NAVODILA ZA VSELJAVANJE IN NAMESTITITVE SLOVENCEV

(z dne 9. 7. 1941)

Broj 194/Ptk

UPUTE O VSELJAVANJU I SMJESTAJU SLOVENCIMA.

Savezno se već ranije poslanim uputama o radu na iseljavanju pučanstva ovine Vam dojmemo upute za useljavanje dolazećih Slovencev, od kojih u Vašem kotaru mora biti smješteno 2.500 osoba u razdoblju od danas, do 31.X.1941.

Posebno razmještanje useljenika treba biti proveden degeverno između gg. ketarekih predstojnika, gradskih i općinskih načelnika, te ustaških logorašica.

**I. Razmještaj useljenika treba po mogućnosti izvršiti svako:**

Za useljenike, za prvi čas, treba osnovati prolazna sabirališta u sokolskim i prosvjetnim domovima, školama i slično. Upute o sabiralištima naći ćete u okružnici broj 26.

Profesionalce-useljenike možete po mogućnosti odmah uputiti na radove PAM u njihove struke.

Pitanje prehrane riješiti ćete sa mjesnim aprovizacionim odborima, odnosno ako ste već u međuvremenu sakupili hranu od iseljenika onda ćete s tom hranom prehranjivati useljenike / vidi okružnicu br. 26/.

Radi lijevničke službe upućujemo Vas također na okružnicu br. 26.

Na već napuštene i ispražnjene posjede - male, srednje, veće i velike, koji dolaze u obzir za naseljenje, treba nakon obavljene inventure - popis nekretnina i pokretnina - smjestiti više obitelji zajedno, koje će ondje živjeti do daljnje odredbe ovoga Razmateljstva.

Primopredaja posjeda u tom slučaju obavlja se zapisnički. Iz zapisnika mora biti vidljivo, da li je jedna ili više obitelji preuzela kuću, gospodarske zgrade, kao i svu na posjedu zatečenu pokretnu i nepokretnu imovinu, te svu stoku. Zapisnik potpisuju svi novi ukraćani.

Za preuzetu imovinu useljenici su kolektivno odgovorni ovom Razmateljstvu, pa zato tako sastavljena pismena izvjava mora biti potpisana po svima useljenicima jednoga posjeda.

**II. Kontrolu nad životom, ponašanjem, radom i gospodarstvom, te sigurnošću kretanja Slovencev, vršiti će mjesne nadzorne i upravne vlasti.**

Svi useljenici imaju se, od prvoga dana useljenja smatrati prolazno pripadnicima sela i općine u kojoj su useljeni.

Prema tome svi useljenici moraju biti prijavljeni, kako na općini, tako i na župnim uredima, a djeca - školski obveznici - moraju pohađati škole.

**III. Sva prava, koja su do danas imali i uživali vlasnici napuštenih ili ispražnjenih posjeda, do daljnjega prelaze na useljenike, t.j. sva prava skopčana sa dotičnim nekretnostima, kao: prava drvarije, pašarenja, zemljišna zajednica, imovna općine, ili ukrotke, sva ovlaštenička prava.**

**IV. Vlasnici prijašnjih vlasnika, u koliko se kao takovi prijava bile u kojeg naslova, mogu se radi svojih event. prava obratiti**

sama ovom Ravnateljstvu sa 10 dinara tiljegovane mlitbe.

Sri ti principi vrijede i za event. prodaju ektra, trgovina i bilionci useljenici Slovencima.

Nadgupa.

Ako svi useljenici Slovenaci ne mogu biti smješteni, kako je gore rečeno, tada smještanje morate provesti tako, da u svaku arpaču kuću ili gospodarstvo dodijelite koliko je više moguće useljenika.

Tko je u svoju kuću ili gospodarstvo prouzreo jednu ili više osota, taj se mora brinuti i useljenicima osigurati

stan, hranu i obudu.

Dužnost je i obveza useljenih, da svojim snagama i radom kao svi u poslovu čičaku kući ili gospodarstvu u koje su prihvaćeni.

Dolazak i broj useljenika javiti ćemo Vam i - 8 dana unaprijed, a potreban materijal za evakuaciju u kotar useljenih Slovenaca dobit ćete sa odpremnim listom iz glavnog sabirnog logora u Požezi.

V. U koliko se za vrijeme dolaska ili boravka Slovenaca u mjestima ili okolici pokaže potreba za obavljanje žetve ili javnih radova, a kraj oskudijeva na radnim osobama, tad se uz poziv za rad i uobičajeni honorar za takav posao, treba upotrijebiti useljene Slovence.

K ovom imamo dodati još i to, da mjesne stanovništvo treba psihološki pripremiti na dolazak useljenika tako, da se latima već unaprijed osigura pristojan postupak i susretanje sa strane starosjedilaca, jer su doseljenici dolaskom postali pripadnici Republike Države Hrvatske.

Na svaki način mora se spriječiti svaki ispad protiv useljenika i zato valja starosjedilcima razjasniti, da je njihov dolazak u interesu Države Hrvatske, hrvatskog naroda, te da se takovo susretanje useljenika zahtijeva najvišeg mjesta.

Svakako, spriječavanje event. ispada treba izvesti na taktičan i miran način.

Ako imate kakvih sugestija, konkretnih prijedloga i sarjeta u tom razmještanju isvolite nam ih najhitnije pisano dostaviti.

ZA DOM SPREMNI!

Zagreb, 5. srpnja 1941.

Državni ravnatelj:

*Prošćanić*

ODLOK O PREVOZU TRANSPORTOV Z IZGNANIMI SLOVENCIMI  
(z dne 10. 7. 1941)

MINISTANSTVO PROMETA I JAVNIH RADOVA-ODIO ZA ŽELJEZNIČKI PROMET

U Zagrebu, dne 10. srpnja 1941.

BROJ: 18967/II-41.

Predmet: Transporti Slovenceva u  
Sl. Požeagu i Srba iz  
Hrvatske u Srbiji.

N A R E D B A

SVIM VANJSKIM SUDBRINIM JEDINICAMA OD DOBOVE DO ZAGREBA  
SAVE OD ZAGREBA DO ŽEZINA, OD NOVE KAPELE BATRINE DO SLAV.  
POŽEGA I OD KLOSTRA-BJELOVARA-KHIZEVACA-DUGOG SELA DO  
NOVSKE.

U vremenu od 11. srpnja do 10. kolovoza o.g. prevoziti će se dnevno po 500 Slovenceva iz Maribora odnosno Reichenburga u Slav. Požeagu. Za ove transporte dat će prazna garnitura: 1 D, 1 AB, 9 C, 6 G Njemačke drž. željeznice od utovarna postaje do Slav. Požege. Vlak će iz Maribora krenuti svakog dana u 15 sati 32 min. odnosno iz Reichenburga u 20 sati. Zaprešić dolazi kao vlak 681 u 21 sat 41 min. kreće dalje kao 679 zak. u 21.42, dolazi u Zagreb Savu u 22 sata 10 min te produžuje u 23.30 kao vlak 15. II dio do Nove Kapele Batrine. Dalje se ima odpremiti kao vlak M 3055 zak. do Pjaternice, dalje kao M 3154 zak. odnosno M 3154 II dio u Slav. Požeagu.

Prazna garnitura ovog vlaka ima se odpremiti iz Slav. Požege uvijek istoga dana u 8 sati 05 min. vlakom M 3157 zak./M 3056 do Nove Kapele Batrine, dalje kao vlak M 22-II dio do Zagreba Save, kao vlak 626 II dio/polaskom u 17 sati/ do Zaprešića odnosno Židanog Mosta.

Pošto je vrijeme za istovar 6 G kola u Slav. Požegi / od 6 21 do 8 05/ prekratko, stoga određujemo da se u Slav. Požeagu postavi do 11. VII u večer 6 praznih G kola sposobnih za brze vlakove. Ova 6 G kola će se dno 12. VII. dodati praznoj garnituri vlaka M 3157, a 6 U kola koja stihu vlakom M 3154 sadržat će se istovariti i 15. VII dodati vlakom M 3157, tako da će U kola, koja stihu prvog dana biti vraćena tek sljedećeg dana.

Strojove i vlakopravno osoblje za ove vlakove do Zagreba Save ispostavljaaju Njemačke drž. željeznice.

Od Zagreba Save do Nove Kapele Batrine i natrag vl 15. II./ M 22. II. voze strojevi Zagrebačke ložionice. Stroj vlaka M 22/II dio treba u Novskoj na trianglu okrenuti. Od Nove Kapele Batrine do Sl. Požege voze strojevi ložionice Sl. Brod.

Zagrebačko vlakopravno osoblje prati vlak 15. II dio do Novske i vraća se vlakom 22. II dio a vlakopravno osoblje postaje Novske prati vlak 15. II./M 3055/M 3154 do Slav. Požege i vraća se vlakom M 3157/M 3056/M 22-II dio u Novsku.

Nadalje od 17. srpnja do 7. rujna o.g. prevoziti će se dnevno transporti od 500 Srba iz Capraga, Slavonske Požege odnosno Bjelovara u Žeznu. Za ove transporte bit će pravodobno u utovarna postaje dostavljena kola: 1 D, 1 BC, 14 C, 6 G, 1 BC. Prva garnitura mora biti u Capragu dne 17. srpnja o.g. u 5 sati, druga u Sl. Požegi dne 18. srpnja u 6 sati, a treća u Bjelovaru dne 18. srpnja 20 sati. U svemu će biti potrebna 2 /trije/ garniture i to: prva tovarna garnitura kreće 17. VII iz Capraga u 10 sati 22 min kao vlak 11. II dio do

Zemuna vraća se iz Zemuna istoga dana kao vlak 8. II. dio do Nova Kapela Batrina, te kreće dnem VII kao vlak M 3053 sak /M3154 do Slav. Požege sa drugi transport dne 18. VII. polaskom iz Slav. Požege u 11 sati 10 min. vlakom 3161a/3012. II. dio/11. II. dio Povratak iz Zemuna istog dana kao vlak 8. II. dio do Novske, dalje 19. VII. kao vlak M 46. II. dio do Capraga za transport dne 20. VII. vlakom 11. II. dio. Ova prva garnitura će izmjenično kretati iz Zemuna u Slav. Požege odnosno sljedećeg dana iz Zemuna u Caprag.

Druga garnitura mora biti u Bjelovaru dne 19. VII. za vlak M 2642 sak./do Kriševaca polaskom iz Bjelovara u 6.33/ koji od Kriševaca kreće kao vlak M 350 sak. do Dugog Sela M 431 sak. do Novske, a kao vlak 11. II. dio do Zemuna. Ova se garnitura /svakog trećeg dana/ iz Zemuna vraća kao vlak 8. II. dio do Dugog Sela, kao M 347 do Kriševaca i kao M 2645 do Bjelovara, gdje se ima upotrijebiti za sljedeći transport iz Bjelovara.

Postaja Zemun ima 6 G kola od svake garniture zadržati u svrhu dodavanja sljedećeg dana praznoj garnituri vlaka 8. II. dio sa vlak 8. II. dio dne 18. VII. bit će 6 praznih G kola pravodobno dostavljeno u Zemun.

Strojere sa ove vlakove na dijelu pruge Sl. Požege - Pleternica - Nova Kapela Batrina, Nova Kapela Batrina - Sl. Brod i Sl. Brod - Zemun ispostavlja ložionica Zemun. Za prugu Caprag - Sl. Brod i Kriševci - Sl. Brod ložionica Zagreb, a za prugu Bjelovar - Kriševci ložionica Bjelovar.

Vlakopravno osoblje za prugu Novska - Sl. Brod - Caprag - Sl. Brod, Sl. Požege - Sl. Brod i Sl. Brod - Zemun ispostavlja postaja Sl. Brod. Za prugu Bjelovar - Kriševci postaja Bjelovar, a za prugu Kriševci - Dugoselo - Novska postaja Zagreb.

Ovi se transporti u Zemunu pretovaraju u kola srpskih državnih željeznica.

Ispostavljačke postaje imaju se pobrinuti za uvod i nesmetano kretanje ovih vlakova. Interesirano osoblje ina se o tome obavijestiti i shodno uputiti.

ODJELNI PREDSTOJNIK:

*Mars*

NEKAVIŠNA DRŽAVA HRVATSKE  
DRŽAVNO RAVNATELJSTVO ZA PORUKE  
LOGOR STJAK

Broj 1/100  
1941

*Vašim prijateljem*  
*Marko*



TRANSPORTI SLOVENCEV IZ JUŽNE ŠTAHERSKE  
(vozni red vlakov)

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA  
DRŽAVNO RAVNATELJSTVO ZA POMOĆ  
ZAGREB

Zagreb, 9. srpnja 1941.

Časnik na vozu glavnog transporta  
kod njemačkoga generala Zagreb  
/T.O. Zagreb/  
I broj 1192/41.

Predmet : Transport Slovenaca iz Južne Štajerske /2. talas/ i  
transport Srba iz Hrvatske  
Vezni T.O. Zagreb I. broj 1111/41 od 4.VII.41.

Zaprijedniku logora  
O A P R A G.

Na sjednici održanoj 8.VII. 1941. kod T.O.  
Zagreba /transport-šasnik/ na kojoj su sudjelovali : puk. Jendrašić  
Zagreb, Untersturmführer Urbank, Zagreb, Hauptsturmführer Dr.  
Seidel, Marburg, bojnik Ferrant, Marburg, ustanovljeno je  
končno sljedeće :

**A./ ODLAZAK SLOVENCIMA IZ JUŽNE ŠTAJERSKE U HRVATSKU.**

Transporti odlaziti će svakodnevno počevši od  
11.VII. iz Marburga, a od 27.VII. iz Reichenburga - uvijek na  
središnji postaju Slavonaka Pologa.

Ukupno će se transportirati oko 18-20.000  
osoba. SS Hauptsturmführer Dr. Seidel, Marburg će obavijestiti  
će barem 3 dana ranije T.O. u Zagrebu /transportnog časnika/,  
počevši od kojega dana će transporti polaziti iz Reichenburga.

Vozni red za ove transporte biti će sljedeći:

Marburg	odl. 15.32	Zaprešić	dol. 21.41
			odl. 21.42
Thesen	dol. 15.43		
	odl. 15.44	Zagreb-Sava	dol. 22.10
			odl. 23.30
Fragerhof	dol. 16.10	Nova Kapela	dol. 04.00
	odl. 16.11		odl. 04.20
Gilli	dol. 17.52	Pleternica	dol. 05.18
	odl. 18.00		odl. 05.41
Steinbrück	dol. 18.41	Sl. Pologa	dol. 06.21
	odl. 19.07		
Reichenburg	dol. 19.59		
	odl. 20.00		

Vagons za ove vlakuve - počevši od 11.VII. u jutro  
u Marburga -odati će R.H.D. Wien, 1 to sljedeće: 1 FW, 1 AB,  
1 9 C i 6 C /sve vagone za D vlakuve/. Izmjena strojeva i  
vlakopravnog osoblja vršiti će se u Zagreb-Sava.



osoblja vršit će se u Zagrebu i sl.

B. / OBLJAK IZ OVAJŠE U HUNIJU

Raspodjela svih 25.000 Srba po logorima u Hrvatskoj je konačno slijedeća:

1./	Caprag	8.000.
2./	Sl. Kapela	10.000.
3./	Bjelovar	7.000.
		<u>25.000.</u>

Transporti počinju 17.VII. sa dnevno po osoba, i to is po jednog logora gore navedenim redom.

Vozni redovi biti će slijedeći:

I.	II.	III.
Caprag odl. 10.22	Sl. Kapela odl. 11.10	Bjelovar odl. 06.33
Novska odl. 11.54 odl. 11.00	Pleternica odl. 11.57 odl. 12.00	Križevci odl. 07.50 odl. 06.03
Novi Kapela odl. 13.10 odl. 13.21	Novi Kapela odl. 13.20 odl. 13.21	Duga Sela odl. 09.00 odl. 09.20
Sl. Brod odl. 14.00	Sl. Brod odl. 14.00	Novska odl. 11.20 odl. 12.00
		Sl. Brod odl. 14.00

Nastavak voznih redova I.-III.

Sl. Brod	odl. 14.20
Vinkovci	odl. 13.22
	odl. 16.20
Zemun	odl. 20.14

Hrvatske državne željeznice stavljat će u taj cilj na raspoloženje kompozicije, i to: 2 BC / po jedan vagon na početku i kraju vlaka/, 14 G, 6 G i 1 FV vagon.

Transport se predaje u Zemunu Sturmbahrführeru Dr. Weinmannu, a u Zemnu bit će uvijek spreman jedan eropki vlak sa dalje otpremanje transporta.

DRŽAVNI RAVNATELJ ZA POMOĆU



*[Handwritten signature]*

PRVA STRAN SEZNAMA IZGNANCEV SLOVENIJE,  
pripeljanih v. 20 transportu (18. 7. 1941.)

<b>K<sub>25</sub></b>	
<b>LISTE Nr. 20</b>	
<b>über die Aussiedlung am 18. Juli 1941</b>	
Kodritsch	Anna, 29. 3. 1900, Priorin Oberin
Kraljič	Meichtor, 5. 1. 1910, Fuhrmann, Fraubheim 61
Kovačič	Eduard, 18. 2. 1899, Schulleiter, St. Margarethen
"	Anna, geb. Meliwa, 4. 3. 1897
"	Zlata, 22. 11. 1925
"	Emil, 5. 1. 1927
"	Nada, 22. 8. 1928
"	Milena, 24. 10. 1931
"	Franz, 22. 11. 1939
Klemenčič	Jakob, 12. 11. 1895, Gerichtsdiener, Pobersch, Friedhofstr. 2
"	Angela, geb. Migič, 13. 4. 1907
"	Danula, 26. 6. 1928
"	Miroslava, 21. 2. 1931
"	Maximilian, 21. 2. 1931
"	Darinka, 7. 1. 1939
"	Josef, 17. 3. 1941
Krečič	Johann, 1. 12. 1907, Schneider, Ober Rotwein 52
"	Aloisia, geb. Boščanič, 19. 5. 1916
"	Andreas, 19. 11. 1889
Kogoj	Stanislav, 13. 10. 1915, Eisenbahner, Weichenstelle, Windisch Feistritz
"	Franziska, geb. Cuk, 13. 3. 1912
Kropič	Franz, 27. 3. 1875, Eisenbahner, Vorsteher a. D., Windisch Feistritz, Cillherstr. 228
"	Maria, geb. Brunec, 5. 8. 1892
Kocjančič	Alois, 23. 10. 1902, Holzhändler, Wind. Feistritz, Bachernstr. 63
"	Franziska, geb. Parker, 8. 3. 1909
"	Franz, 2. 4. 1936
"	Josef, 16. 4. 1937
"	Miroslav, 22. 7. 1938
Krašnar	Franz, 2. 8. 1902, Arbeiter, St. Nikolaus b. Marburg 56
"	Anna, geb. Bremsel, 7. 7. 1910
"	Franz, 27. 6. 1938
"	Johann, 18. 8. 1940
Kramar	Martin, 22. 4. 1908, Maurer, Thesen, Dobrava 47
"	Maria, geb. Černjevec, 6. 8. 1940
"	Martin, 1. 11. 1931
"	Alois, 14. 6. 1933
"	Mirko, 17. 5. 1934
"	Anton, 1. 1. 1936
"	Karl, 15. 2. 1939
Kolenc	Josef, 18. 3. 1888, Arbeiter, Ober Feistritz 45
"	Johanna, geb. Heidnik, 24. 4. 1893
"	Johanna, 15. 1. 1918
"	Paul, 12. 4. 1924
"	Josefina, 4. 7. 1925
"	Emil, 3. 4. 1931
Kodrič	Juliana, 2. 2. 1899, Laienschwester
Kosar	Franziska, 28. 2. 1903, Laienschwester

Vir: Arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor, šk. Transportne liste.

SPREMNI DOKUMENT 27. TRANSPORTA,  
(6. 8. 1941) iz taborišča Rajhenburg

T r a n s p o r t : 27

Transportleiter : .....

Transportbewachung: .....

Transportältester: ...Prof. Alois S. t. r. u. n. g. ....

Personen: 532

Abfahrtsbahnhof: Raichenburg a. Save Tag. 6. 8. 1941, Zeit.....

Zielbahnhof: Slavenska Pošega

Der Lagerkommandant  
*[Handwritten Signature]*  
SS-Obersturmführer

Vir: Arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor, šk. Transportne liste., transport XXVII.  
6. 8. 1941.

## STANJE V TABORIŠČU

Datum	število oseb	prišlo v taborišče	razseljeno	pripomba	
11.07	29				
12.07	29	280			
13.07.	1.005	480			
14.07.	1.483	478			
16.07.	2.655	786	18	zapisana sta dva transporta	
17.07.	2.604	575	566	dva poskusa samoubistva	
18.07.	2.480	511	635	20 bolanih	
19.07.	2.267	361	574	18 bolanih	
20.07.	1.451	-	816	18 " " "	
21.07.	1.516	491	421	18 " " "	
22.07.	1.456	361	421	18 " " "	
23.07.	904	509	1061	Srbi vmes	
24.07.	904	566			
25.07.	784	373	373		
26.07.	131	653	653		
27.07.	437	306		11 odpuščeno	
28.07.	426		11		
29.07.	77		349		
30.07.	77				
31.07.	76		1		
1.2. 08.	76		31	9 v Beograd	
3.08.	45				
4.do 9.08	45				
10.08.	30		15	nestali iz evodenc.	
11. do 21.08	30				
22.08.	568	275	37	Sisak, Karlovac ,Bjelovar	
23.08.	516	488	540	Križevci	
24.08.	516				
25.08.	38		478		
26.08.	33		5		
27. do 31.08	33				
01.09.	7		26	Virovitica, Osijek,B.Luka	
02.09.	7				
03.09	7				
04.09	7				
04.09.				knjiga je zaključena ! ? ni nadaljevanja	
Vendar transporti s Slovenci so še prišli :			11.09.	500 oseb	
			12.09.	621 "	
			25.09.	500 "	
			27.09.	375 "	skupaj 1.996 oseb

HDA – knjiga 473/1076 Državna direkcija za prenavo (str. od 11. VII do 4. IX 1941)

## STANJE V TABORIŠČU, 17. 7. 1941

Dan: 17 VII 1941

### Stanje logora

	Stanje dne <sup>17</sup> / <sub>1941</sub>	SMANJENJE <sup>17</sup> / <sub>1941</sub>	PRIRAST <sup>0</sup> / <sub>17</sub>	STANJE <sup>17</sup> / <sub>1941</sub>
Muškarca	1862	246 <sup>1</sup>	196 <sup>5</sup>	1812
Žena	1253	250 <sup>2</sup>	239 <sup>6</sup>	1241
Djeca do 4 godine	141	70 <sup>3</sup>	80 <sup>7</sup>	157
Ukupno	2655	566 <sup>4</sup>	515 <sup>8</sup>	2604 <sup>9</sup>
SMANJENJE: <sup>17</sup> / <sub>1941</sub>	Muškarca	Žena	Djeca	Ukupno
Opušteno	<del>246</del>			
Odpremljeno <sup>1-3-4</sup> <i>bit</i>	246	250	70	566
Uposleno izvan logora				
Umrli				
Ukupno	1	2	3	4
PRIRAST iz:	Muškarca	Žena	Djeca	Ukupno
<i>bit</i> <sup>17</sup> / <sub>1941</sub>	196	239	80	515
Ukupno	5	6	7	8
STANJE:	2604 <sup>9</sup>	PRIMJEDBE: $\begin{array}{r} 2604 \\ 434 \\ \hline 2170 \end{array}$		
BOLESNIKA:	20			
ZADRŽANIH:				
U RADNIM JEDINICAMA:				
SPREMNO ZA ODPREMU:	2584			

Zapovjednik logora

*mil. pat. k*  
*Stre*

Bolesno je: 2 muškaraca 14 žena 2 djece 11 umrlo

u bolnici 1 4 1 4

Od kojih bolesti?

preminuost uivaca / 2 potunog  
samoubitno - pacijenti  
i tbe

Umrli: (Tko — od kuda — od česa — starost)

NESTALI: (tko i od kuda, kako)

Na redu kod:	bilo je	muškaraca	žena	djece

Šta su radili?

RASELJEVANJE SLOVENCEV IZ TABORIŠČA,  
SLAVONSKA POŽEGA

Br. tr.	Datum	Kotar	Broj odvezenih		
			U transportnim spiskovima		U izvještajima Osoba
			Porodica	Osoba	
1	17. 7.	Bosanska Gradiška	83	186	185
2	17. 7.	Brčko	89	200	182
3	17. 7.	Bosanski Novi	85	199	199
4	18. 7.	Prijedor	89	213	225
5	18. 7.	Sanski Most	93	218	187
6	18. 7.	Banja Luka	91	215	213
7	19. 7.	Bihać	71	219	203
8	19. 7.	Cazin	58	200	200
9	19. 7.	Drvar	58	175	171
10	20. 7.	Derventa	79	229	229
11	20. 7.	Gračanica	64	221	220
12	20. 7.	Teslić	59	153	159
13	20. 7.	Žepče	77	194	208
14	21. 7.	Sarajevo	69	213	215
15	21. 7.	Travnik	77	210	211
16	22. 7.	Varcar Vakuf	62	205	206
17	22. 7.	Bugojno	74	209	215
18	23. 7.	Dvor na Uni	67	203	203
19	23. 7.	Ključ	74	219	210
20	23. 7.	Kotor Varoš	62	165	190
21	23. 7.	Bosanska Krupa	78	217	219
22	23. 7.	Bosanski Petrovac	65	214	229
23	25. 7.	Sarajevo	145	304	373
24	26. 7.	Kostajnica	93	219	220
25	26. 7.	Vojnić	81	233	215
26	26. 7.	Slunj	74	219	218
27	29. 7.	Vrginmost	79	202	191
28	29. 7.	Korenica	65	184	158
29	23. 8.	Bjelovar	102	210	210
30	23. 8.	Križevci	134	329	328
31	25. 8.	Čazma	34	100	100
32	25. 8.	Grubišno Polje	77	209	202
33	25. 8.	Podravska Slatina	36	100	97
34	25. 8.	Našice	27	79	79
Ukupno			2.571	6.865	6.870

Iz knjige Toneta Ferenc: nacistična politika denacionalizacije u Sloveniji u godinama od 1941 do 1945 (1968., str. 386 in 387)

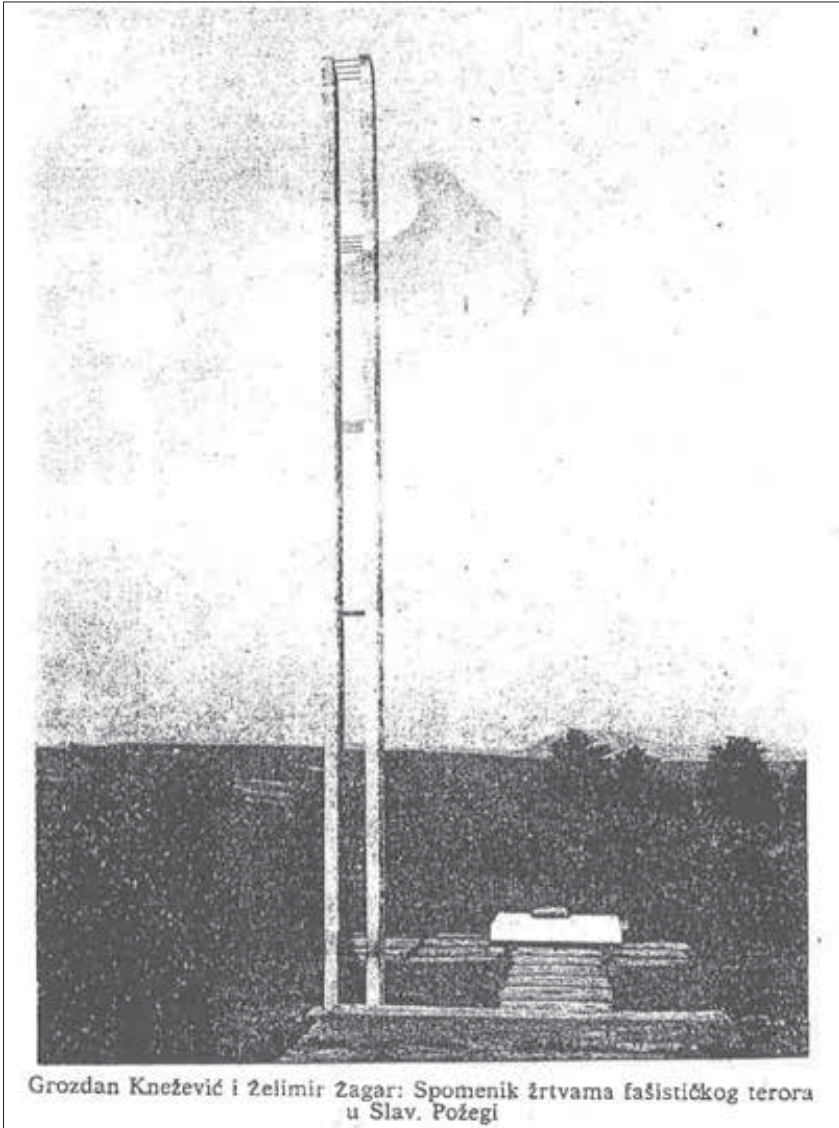
TRANSPORTNI SEZNAM z imenimi izseljenih slovenskih družin iz zbirnega taborišča Slavonska Požega v Bosansko Gradiško 17. 7. 1941

E. N. R.	Präfixe — Name	Datum — Vorname Unterschied (nachdem abtransportiert)	Wohnort Geburtsort	Zugang Herkunft	Familie Erwerb	Opisani — Granične		Opisani — Granične		Opisani Bosansko-Gradiška
						Mjesta — Ort	Ulica — Strasse	Mjesta — Ort	Ulica — Strasse	
1	Grosche	1911	Alpen	Alpen						
2	Gregoric	1899	Prevalje	Prevalje						
3	Kober's	1899	Prevalje	Prevalje						
4	Kreyer	1899	Prevalje	Prevalje						
5	Kredo	1899	Prevalje	Prevalje						
6	Kratten	1899	Prevalje	Prevalje						
7	Christen	1899	Prevalje	Prevalje						
8	Frum	1899	Prevalje	Prevalje						
9	Gueter	1899	Prevalje	Prevalje						
10	Hofner	1899	Prevalje	Prevalje						
11	Hofner	1899	Prevalje	Prevalje						
12	Hofner	1899	Prevalje	Prevalje						
13	Hofner	1899	Prevalje	Prevalje						
14	Hofner	1899	Prevalje	Prevalje						
15	Hofner	1899	Prevalje	Prevalje						
16	Hofner	1899	Prevalje	Prevalje						
17	Hofner	1899	Prevalje	Prevalje						
18	Hofner	1899	Prevalje	Prevalje						
19	Hofner	1899	Prevalje	Prevalje						
20	Hofner	1899	Prevalje	Prevalje						

Vir: Arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor, šk. Transportni liste



SPOMENIK ŽRTVAM FAŠIZMA V SLAVONSKI POŽEGI



Iz knjige Srećka Ljubijanovića Spomen obilježja radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta u Požeškoj kotlini (1968., str. 201)

Edini izvod te knjige na Hrvatskom hrani knjižnica v Splitu pod številko 74-562.

Spomenik je postavljen leta 1960, toda leta 1992 je porušen do tal.

## SPOMENIK ŽRTVAM FAŠIZMA V SLAVONSKI POŽEGI (od njega stojijo danes samo še temelji)



### POŽEGA

#### Spomenik žrtvama fašizma na Sjenjaku

Na predjelu zvanom Sjenjak uz cestu Požega – Kaptol, izdizala se vitka figura spomenika u sklopu spomenogrobnic, ubijenim logorašima, koje su projektirali Grozdan Knežević i Željimir Žagar. Do spomenika se stizalo četrdeset-metarskom betonskom stazom omeđenom živicom, a nalazio se u uređenom krateru promjera 50 metara. Na tome su mjestu 1941. godine ustaše osnovale sabirni logor dnevnog kapaciteta 10.000 ljudi kroz koji je prošlo preko 20.000 Srba, Jevreja, Slovenaca, Roma i Hrvata. Dobar dio je prosljeđen u nacističke logore smrti, a veći dio deportiran u Srbiju i drugdje. U kolovozu 1941. godine, nakon pobune, ustaše su pobile 360 (po nekim izvorima i 400) logoraša. Više o samom događaju može se pročitati u knjizi "Hrvatska u logorima 1941. 1945." autora Miše Deverića i Ivana Fumića na 30. stranici. Ovaj postupak naišao je na veliko neodobranje i osudu građana Požega pa su se ustaše strošćavale ubuduće vrišti ovakva smaknuća. Logor je krajem studenog 1941. ukinut, a preostali zatočenici pušteni kućama. Sam spomenik sastojao se od dvije okomice 14,2 metara visoke i nadgrobnog humka 20 x 28 metara te pola metra visokog kvadra od bijelog mramora 3,5 x 2,8 metara. Na njemu su bile uklesane latiničnim verzalom ove riječi:

*„Ako ti suze Pomute / vid i rane potamne / lice / Ne traži majko / groba moja / Slabo / dno senjaju liri je luk živoga sina tvoga. /“*  
i dalje:

*Ovdje je sahranjeno 360 ljudi koje su ustaše pokhvatili / u selima Burice Bosanski Lužani Novi Lužani i Kostreli / kod Dervente i doveli u koncentracijski logor u Požegu / Noću između 26. i 27. augusta 1941. godine pobijavali iz mitra / ljeva ove žrtve fašizma među njima i dječake od 15 godina i / starce od 70 godina Spomenik podigao Savez boraca 1960.“*

Spomenik je podigao Savez boraca 1960. godine, a uveden je u Registar zaštićenih kulturnih dobara R – 409 čestica 3199. Tek kojih stotina metara od ostataka spomenika prigradsko je naselje Alaginci gdje je rođen 1919. g. Stjepan Bobinac Šumski koji je narodnim herojem proglašen 27. prosinca 1953. godine. Slomio je kao stručnjak za diverzije, zapovijedao je Posavskim partizanskim odredom, a potom 2. moslavačkom brigadom 1944. g. kada je poginuo na dugoselskom području. \*

#### STANJE

Spomenik je miran i potpuno srušen te čitavo desetljeće sustavno zapušten od vlasnika i čitavo obrastao gustom vegetacijom. Tijekom 2003. i 2010. godine članovi UABA – Požega u više su navrata činili i očistili prostor od spomenute vegetacije, povremeno uz pomoćku građanskih vlasti. Vlasnik, međutim, za sada ne poduzima ništa po pitanju obnove i brige o spomeniku. Članovi udruge čistit će ga, kažu, i nastoje.

Iz knjige Borivoja Zarića Povijesna sjećanja zapisana u kamenu (2013., str. 108)

## LITERATURA

1. Bjelić, Miodrag. 1967. *Sabirni logor u Slavonskoj Požezi 1941*. V: Zbornik 5. Đakovo: Historijski institut Slavonije.
2. Deverić, Mišo, in Fumić, Ivan. 2008. *Hrvatska u logorima 1941–1945*. Zagreb: Savez antifatističkih borca i antifašista Republike Hrvatske.
3. *Izgnanci*: Zbornik slovenskih izgnancev 1941–1945. 1993. Žnidaršič, Ivica, in Kaplan, Zdenka (ur.). Ljubljana: Društvo slovenskih izgnancev 1941–1945.
4. Ferenc, Tone. 1968. *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*. Maribor: Založba Obzorja.
5. Filipčić, Milan et. al. 1981. *Bili so uporni: zaprti, pregnani, obešeni, ustreljeni, na suženjskem delu uporni: Vodnik po koncentracijskih taboriščih*. Ljubljana: s. n.
6. Kaplan, Gregor. 2002. *Vrste in oblike nasilja madžarskega okupatorja*. Ljubljana: Društvo izgnancev Slovenije 1941–1945.
7. Kepec, Julijana. 2005. *Izgon v bogato Slavonijo*, v knjigi Zbornik spominov izgnancev in beguncev. Dobova: str. 124.
8. Kaplan, Zdenka et al. (ur. o.). 2001. *Slovenski izgnanci in begunci 1941–1945, umrli v izgnanstvu in begunstvu med drugo svetovno vojno*. Ljubljana: Društvo izgnancev Slovenije.
9. Karakaš Obradov, Marica. 2014. *Novi mozaici nacija u »novim porredcima«*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
10. Kovačić, Ivan. 1998. *Kampor 1942–1943: Hrvati, Slovenci i Židovi u koncentracijskom logoru Kampor na otoku Rabu*. Rijeka: Adamić.
11. Ljubijanović, Srećko. 1968. *Spomen-obilježja radničkog i narodno-slobodilačkog pokreta u Požeškoj kotlini*. Slavonska Požega: Savez udruženja boraca NR.
12. Marković, Moma, in Senica, Branko. 1974. *Odprta srca: Kronika ljudske solidarnosti*. Maribor–Beograd: Večer.
13. Milošević, Slobodan. 1981. *Izbeglice i preseljenici na teritorij okupirane Jugoslavije 1941–1945*. Beograd: ISI – Narodna knjiga.

14. Pavlica, Dane. 1991. *Kronologija dogadanja u Požeškoj kotlini 1941*. Požega: Općinski odbor SUBNOR-a.
15. Peršen, Mirko. 1990. *Ustaški logori*. Zagreb: Globus.
16. *Spomini in pričevanja*. 2003. Žnidaršič, Ivica, in Kaplan, Zdenka (ur.). Ljubljana: Društvo izgnancev Slovenije 1941–1945.
17. *Spomini in pričevanja II*. 2006. Žnidaršič, Ivica, in Kaplan, Zdenka (ur.). Ljubljana: Društvo izgnancev Slovenije 1941–1945.
18. *Spomini in pričevanja III*. 2012. Žnidaršič, Ivica, in Kaplan, Zdenka (ur.). Ljubljana: Društvo izgnancev Slovenije 1941–1945.
19. Škvorčević, Antun. 2008. *Gostoprimstvo Katoličke crkve prognanim slovenskim svećenicima u Požegi (1941–1942)*. Požega: Biskupski ordinarijat.
20. Trivunčić, Radovan. 1974. *Jasenovac i jasenovački logori*. Jasenovac: Spomen područje.
21. Valenčič, Slavko. 1992. *Internacijsko taborišče Sárvár*. Lendava: Združenje borcev NOV, Občinski odbor Lendava.
22. Zarić, Borivoj. 2013. *Povijesna sjećanja zapisana u kamenu*. Požega: Udruga antifašističkih boraca i antifašista Požega.
23. Žnidaršič, Ivica. 1996. *Nekaj o vojni škodi in pravicah: Zgodovinska, pravna in humanitarna dejstva*. Ljubljana: Rdeči križ Slovenije.
24. Žnidaršič, Ivica. 2000. *Z javno besedo do pravic: Informativne konference za potrebe slovenskih izgnancev in drugih žrtev vojnega nasilja*. Ljubljana: Društvo izgnancev Slovenije.
25. Žnidaršič, Ivica. 2009. *O izgonu Slovencev, organiziranosti slovenskih izgnancev, prisilnih delavcev in beguncev ter prizadevanjih za uveljavitev pravic do vojne odškodnine*. Ljubljana: Društvo izgnancev Slovenije 1941–1945.

### **Brošure:**

Borovnik – Bartol, Jernej. 1998. Brošura *Spomini Slovencev na Jasenovac, Staro Gradiško in Lepoglavo*. Šentjur: samozaložba.

*Kraj logora Jasenovac – u spomen na sve stradale i preživjele zatočenike*. Jasenovac: Spomen područje, 2013.

Zbornik spominov izgnancev in beguncev: ob 60-letnici vrnitve izgnancev. Dobova: 2005.

### **Časopisi:**

GLAS antifašista, številka 88. Zagreb, 25. 10. 2013.

Koncentracijski logor Jasenovac – Spomen područje Jasenovac – Memorialni muzej. 2003.

Novi Odmev, številka 54, časopis Kulturno prosvetnega društva Slovenski dom, Zagreb.

### **Drugi viri:**

Državni arhiv Slavonski Brod

Državni arhiv Slavonski Brod, oddelek v Požegi

Hrvaški državni arhiv, Zagreb

Javni zavod Spominsko območje Jasenovac

Knjižnica Božidara Adžije, Zagreb

Narodna univerzitetna knjižnica v Zagrebu

Muzej narodne osvoboditve Maribor

Univerzitetna knjižnica Maribor

### **Kratice:**

ARS – Arhiv Republike Slovenije

DIS – Društvo izgnancev Slovenije

DRP – Državno ravnateljstvo za ponovo

DASB – Državni arhiv Slavonski Brod

HDA – Hrvaški državni arhiv, Zagreb

HIS – Historijski institut Slavonije

MNO – Muzej narodne osvoboditve Maribor

NDH – Neodvisna država Hrvaška

NSK – Narodna univerzitetna knjižnica Zagreb

SRK – Slovenski Rdeči križ

## O AVTORJU

Alojz Kramar se je rodil 14. junija 1933 v Lahoncih pri Ormožu v delavski družini. Ko je bil star sedem let, je bil 18. julija 1941 z družino izgnan v taborišče Neodvisne države Hrvaške v Slavonski Požegi, od tam pa v Bosno ter istega leta nazaj na Hrvaško, v Virovitico. Tu je družina Kramar doživela popolno kalvarijo: očeta Martina so ustaši aretirali, ga mučili in leta 1943 poslali v taborišče smrti Jasenovac, od koder se več ni vrnil. Kako je mami Mariji v izgnanstvu uspelo preživeti s šestimi otroki (sedmi je umrl kmalu po porodu leta 1941) in pričakati vrnitev na prazni dom 15. maja 1945, je pravi čudež. Zaradi povojne bede in revščine je otroke poslala v oskrbo k sorodnikom in znancem na podeželje, da so preživeli in se pozneje lahko izšolali.

Po končani gimnaziji v Mariboru, srednji tehniški šoli v Ljubljani in vojaških šolah v Zagrebu je bil osemnajst let zaposlen kot predavatelj na različnih šolah tehniške smeri v Zagrebu. Leta 1966 je diplomiral na Višji ekonomski šoli za zunanjo trgovino v Zagrebu ter se v okviru zaposlitve v JLA posvetil področju ekonomije in trgovanja. Je avtor več učnih gradiv, knjig in člankov ne le s področja motoroznanstva, ampak tudi s področja odpisa in prodaje materialnih sredstev.

Leta 1992 je postal član Društva izgnancev Slovenije v Mariboru–Tezno, od leta 2004 pa je predsednik Krajevne organizacije DIS v Zagrebu. Od leta 1992 je aktivni član Kulturno prosvetnega društva Slovenski dom v Zagrebu. Je tudi član Sveta slovenske narodne manjšine Mesta Zagreb.

## KAZALO

KNJIGI NA POT .....	5
UVODNA BESEDA.....	7
PRESELITVENO TABORIŠČE SLAVONSKA POŽEGA 1941 .....	13
Nastanek taborišča.....	14
Prihod transportov izgnancev na Hrvaško.....	15
Prihod slovenskih izgnancev v taborišče Slavonska Požega.....	17
Režim v taborišču .....	22
Razseljevanje Slovencev iz taborišča .....	25
Srbi v taborišču Slavonska Požega .....	30
Namesto konca.....	32
IZGNANI SLOVENSKI DUHOVNIKI NA HRVAŠKO .....	33
SLOVENSKI IZGNANCI MED HRVATI.....	36
ŠTEVILO SLOVENCEV, IZSELJENIH V NEODVISNO DRŽAVO HRVAŠKO .....	40
TABORIŠČA NA OBMOČJU NEODVISNE DRŽAVE HRVAŠKE ....	42
Taborišča Neodvisne države Hrvaške, v katera so bili internirani Slovenci.....	44
Taborišče Jasenovac.....	44
Taborišče Stara Gradiška.....	47
Taborišče Lepoglava.....	48
Taborišče Kerestinec .....	50
Taborišče Kapor na otoku Rabu .....	50
UMRLI SLOVENSKI IZGNANCI NA OBMOČJU NDH MED LETOMA 1941 IN 1945 .....	55
PRILOGE .....	57
LITERATURA.....	75
O AVTORJU .....	78
KAZALO.....	79

